

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Viešosios teisės katedra

Irūnė Zenkevičiūtė

V kurso, ES ir tarptautinės teisės

Studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Karinio būtinumo reikalavimai tarptautinėje humanitarinėje teisėje renkantis karo
taikinius: karo Ukrainoje atvejis**

**Military necessity requirements in international humanitarian law for the selection
of military targets: the case of the war in Ukraine**

Vadovė: Lekt. Dr. Gabija Grigaitė–Daugirdė

Recenzentė: Doc. Dr. Indrė Isokaitė-Valužė

Vilnius

2023

Anotacija

Darbe analizuojamas Rusijos ir Ukrainos karas, pradėtas 2022 m. vasario 24 d., vertinamas remiantis tarptautinės humanitarinės teisės normomis, principais. Pagrindinis dėmesys skiriamas karinio būtinumo reikalavimams. Principai analizuojami per jus in bellum taisyklių visumą, vertinamas skirtingas teismų kvalifikavimas atsižvelgiant į bylose nurodomas aplinkybes, todėl galima teigti, kad darbą sudaro dvi dalys: teorinė bei praktinė.

Lietuva šiame darbe minima dėl lietuvių tautybės režisieriaus nužudymo Ukrainoje, kuris bus kvalifikuojamas pagal tarptautinę humanitarinę teisę, analizėje paminima ir tarptautinės humanitarinės teisės sąsaja su Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu.

Pagrindiniai žodžiai:

Tarptautinė humanitarinė teisė, karinio būtinumo principas, taikinio pasirinkimas, Karas Ukrainoje, Rusijos veiksmų neteisėtumas, Karinio būtinumo reikalavimai

Anotation

The work analyses the war between Russia and Ukraine, which started on 24 February 2022, and assesses it on the basis of the norms and principles of international humanitarian law. The focus is on the requirements of military necessity. The principles are analysed through the totality of the jus in bellum rules, and the different qualification of the courts in the light of the circumstances of the cases are assessed, which means that the work can be said to be divided into two parts: a theoretical and a practical part.

Lithuania is mentioned in this work in connection with the murder of a director of Lithuanian nationality in Ukraine, which will be qualified under international humanitarian law, and the analysis also mentions the link between international humanitarian law and the Criminal Code of the Republic of Lithuania.

Keywords:

International humanitarian law, principle of military necessity, choice of target, war in Ukraine, illegality of Russia's actions, military necessity requirements.

TURINYS

Įvadas	2
1. Tarptautinės humanitarinės teisės principai iš kurių kildinami karinio būtinumo reikalavimai.....	5
1.1. Karinės būtinybės principas	5
1.2. Atskyrimo principas	8
1.3. Proporcingumo principas	10
1.4. Humaniškumo principas.....	12
1.5. Taisyklės, leidžiančios užtikrinti karinį būtinumą kaip atitinkantį tarptautinės humanitarinės teisės reikalavimams	14
2. Papildomi karinio būtinumo reikalavimai.	16
3. Ukraina v. Rusija	21
3.1. Faktinė situacija.....	21
3.2. Vertinimas pagal tarptautinės humanitarinės teisės principus iš kurių kildinami karinio būtinumo reikalavimai	25
3.2.1. Ukrainos karo vertinimas per karinio būtinumo principą	25
3.2.2. Ukrainos karo vertinimas per atskyrimo principą.....	27
3.2.3. Ukrainos karo vertinimas per proporcingumo principą	28
3.2.4. Ukrainos karo vertinimas per humaniškumo principą	30
3.3. Vertinimas pagal papildomus karinio būtinumo reikalavimus.	31
4. M. Kvedaravičiaus mirtis Ukrainoje. Kvalifikavimas pagal tarptautinę humanitarinę teisę.	33
Išvados	36
Šaltinių sąrašas:.....	38

Įvadas

Darbo aktualumas

Vertinant karą Ukrainoje, civiliniai ir civiliniai objektai, infrastruktūra, būtina civilių išgyvenimui, dažnai pasirenkami kaip taikiniai, siekiant įbauginti, terorizuoti gyventojus, todėl ypatingai svarbu akcentuoti iš tarptautinės humanitarinės teisės kylančius reikalavimus, prisiminti jų paskirtį ir tikslus bei kaip jie turi būti užtikrinti praktikoje ir pan.

Atsižvelgiant į dabartinę situaciją Europoje bei žmones apėmusią nežinią ko tikėtis iš šalies agresorės, svarbu priminti bei aptarti egzistuojančius teisinius reguliavimus, kurie apima karines situacijas bei joms nustato ribas. Tarptautinė humanitarinė teisė yra karo veiksmus reguliuojanti teisės šaka, kuri minimus veiksmus stengiasi karinį būtinumą suderinti su minimaliomis žmogiškumo taisyklėmis. Darbe didelis dėmesys skiriamas karinio būtinumo reikalavimų išaiškinimui. Aprašomi reikalavimai, kad taikiny s ar aukos privalo būti susiję su konkrečiu kariniu tikslu (karinio būtinumo principas), karinis pranašumas privalo būti proporcingas civiliams gyventojams padarytai šalutinei žalai (proporcingumo principas), puolimo metu bei prieš jį privalo atskirti objektus (atskyrimo principas) bei griežtas draudimas skleisti siaubą tarp civilių gyventojų (humaniškumo principas).

Temos aktualumas atsispindi tame, kad dabartinės analizuojamos darbe situacijos karo veiksmai įrodo, kad jei karo metu nėra laikomasi karinio būtinumo taisyklių - keliamas grėsmė nekaltiems civiliams, visuomenėje keliamas chaosas, niokojami istorijos svarbia dalimi laikomi kultūriniai objektai. Vertėtų paminėti, jog nei viena šalis nežino kada ją gali ištikti Ukrainos likimas, ypač atsižvelgiant į Lietuvos istorinius santykius su šalimi agresore, o karinio būtinumo reikalavimai mums, kaip teisinei valstybei nurodo, kada galime atlikti tam tikrus karinius veiksmus, kokie objektai gali būti kariniai taikiniai tada, kai valstybė atsiduria ginkluoto konflikto situacijoje nepažeidžiant tarptautinės humanitarinės teisės normų.

Darbo tikslas ir uždaviniai :

1. Įrodyti, kad karinio būtinumo reikalavimai yra kildinami iš konkrečių tarptautinės humanitarinės teisės principų. Analizuoti, kokius taikinius kariaujant su Ukraina pasirinko Rusija bei kaip toks taikinių pasirinkimas vertinamas pagal tarptautinę humanitarinę teisę.
2. Atskleisti atkrymo ir proporcingumo principų taikymo problematiką.
3. Nustatyti ar Rusija nesilaikė karinio būtinumo reikalavimų.

4. Atskleisti ar Rusijos pasirinktos priemonės atitiko tarptautinę humanitarinę teisę.
5. Išanalizuoti ar Rusijos tikslas atitiko tarptautinę humanitarinę teisę.
6. Įvertinti M. Kvedaravičiaus nužudymą nacionalinės bei tarptautinės teisės kontekste.

Darbo originalumas:

Magistrantai, kurie gynėsi magistrinius darbus, konkrečius karinius atvejus analizavo per kitas sampratas (pvz. Ginkluoto konflikto samprata), galima paminėti E. Leonaitės ir D. Žalimo darbą „Krymo aneksija ir mėginimai ją pateisinti tarptautinės teisės kontekste“, kuriame analizuojami patys aneksavimo veiksmai (pagrinde dauguma darbų susijusių su veiksmais). M. Gofmano magistrinis darbas „Teisės pasirinkti kariavimo būdus ir metodus apribojimai tarptautinėje teisėje“ darbe analizuojamas platesnis bei bendresnis vertinimas, kai tuo tarpu mano darbe vertinama karinio būtinumo reikalavimai, taikinių pasirinkimai – jų apraška Ukrainos karinėje situacijoje. A. Ušinskaitės bakalauro darbas „Šiuolaikinių ginkluotų konfliktų iššūkiai atskyrimo principui: Sirijos atvejo analizė“ pastebėtinai panašumas į šį darbą, kadangi šiame darbe taip pat atskiriami taikinius (civiliniai, kariniai objektai). Nors situacija Ukrainoje yra nauja, analizių šia tema yra apstu, tačiau atsižvelgus į darbus nėra darbo, kuriame būtų pasirinkta analogiška atvejo analizė remiantis karinio būtinumo reikalavimais kartu su taikinių pasirinkimo atskirtimi.

Tyrimo metodai

Sisteminis metodas naudojamas aptariant normas, kuriomis draudžiami kariavimo būdai ar metodai, analizuojamos kartu su kitomis susijusiomis normomis, kaip draudimu pulti civilius gyventojus, jų objektus.

Loginis metodas, naudojamas siekiant išaiškinti pasirinktų teisės normų turinį, teisminę praktiką ir darant išvadas. Šis metodas naudojamas nagrinėjant karinius veiksmus ir metodus, kurie yra draudžiami ar kurių pasirinkimas yra ribojamas tarptautinės humanitarinės teisės, taip pat apibendrinant mokslinę literatūrą, vertinant faktinę situaciją.

Teleologinis metodas naudojamas atskleisti kokie kariniai veiksmai yra draudžiami, kada veiksmai yra pateisinami kariniu būtinumu.

Lyginamasis metodas naudojamas analizuojant teismų praktiką bei Ukrainos faktinę situaciją, vertinant karinių taikinių pasirinkimą, veiksmų teisėtumą.

Svarbiausi šaltiniai

Remtasi Galutine NATO peržiūros komiteto ataskaita prokurorui „Bombardavimo kampanija prieš Jugoslavijos Federacinę Respubliką“, kurioje plačiausiai praktikoje aprašomi tarptautinės humanitarinės teisės principai, jų pažeidimo kvalifikavimas bei koks vertinimas yra atliekamas sprendžiant taikinių atskyrimą. Daugiausiai remiasi 1977 m. birželio 8 d. Ženevos konvencijos papildomu protokolu „Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolas), nes jame reglamentuoti tarptautinės humanitarinės teisės principai, pagrindiniai šiai temai aktualūs straipsniai.

Tam, kad plačiau suvokčiau karinį būtinumą bei jo reikalavimus, remiasi Requirements of Military Necessity in International Humanitarian Law and International Criminal Law, N. Hayashi moksliniu darbu, kuriame ypatingai didelis dėmesys skiriamas karinio būtinumo sąvokos plėtojimui, analizuojami pavyzdžiai, istorinė raida.

1. Tarptautinės humanitarinės teisės principai iš kurių kildinami karinio būtinumo reikalavimai

1.1. Karinės būtinybės principas

Karinės būtinybės principas kelia reikalavimą, jog siekiant priešui nugalėti būtų išseikvota kuo mažiausiai laiko, nukentėtų kuo mažiau gyvybių ar fizinių išteklių, taip pat nurodo, jog karinė jėga galima jeigu tokios jėgos rūšies ar tokio jos panaudojimo būdo nedraudžia tarptautinė humanitarinė teisė.

Suprantama, kad bet kokio ginkluotos jėgos panaudojimo pagrindinis tikslas privalo būti priešiškos karinės šalies silpninimas, kuris turi būti suprantamas ne kaip civilių terorizavimas (Žilinskas, Marozas, 2016, p. 92). Atsižvelgiant į vėliau darbe minima atskyrimo principą, planuojant karinius veiksmus svarbu atskirti karinius nuo civilių taikinius, o ginklo panaudojimas neturi sukelti didesnės nei pasiektasis karinis tikslas žalos asmenims, ką suponuoja proporcingumo principas.

Minima karinės būtinybės samprata buvo paminėta ir byloje Jungtinės Amerikos Valstijos prieš Wilhelm List ir kt., kad karinis būtinumas leidžia kariaujančiai šaliai, laikantis karo įstatymų, panaudoti bet kokią jėgą, kad priverstų priešą visiškai pasiduoti su kuo mažesnėmis laiko, gyvybių ir pinigų sąnaudomis (Jungtinės Amerikos Valstijos prieš Wilhelm List ir kt., p. 34-36). Šioje byloje taip pat buvo remiamasi 1929 m. Ženevos konvencijos 63 straipsnyje nustatytais tarptautiniais principais, kuriuose aprašomas elgesys su karo belaisviais, todėl sugrįžtant prie karinio būtinumo bei paminėjus veiksmų atitiktį tarptautinei humanitarinei teisei vertėtų paminėti byloje minimo bei mano nuomone svarbiausio šaltinio, t. y. Ženevos konvencijos atsiradimo istoriją, kurioje ir buvo įtvirtinti minimi tarptautinės humanitarinės teisės principai. Taigi, 1859 m. birželio 24 d. įvykusiame Solferino mūšyje pergalę prieš Austrijos kariuomenę, iškovojo Napoleono III vadovaujama Prancūzijos kariuomenė bei Pjemonto ir Sardinijos kariuomenė. Tai buvo paskutinis didelis mūšis pasaulio istorijoje, kuriame visoms kariuomenėms asmeniškai vadovavo jų monarchai. Šis mūšis paskatino šveicarą Žaną Henri Dunaną parašyti knygą „Solferino atminimas“, žinomą kaip „Un Souvenir de Solferino“, kuri įkvėpė Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komiteto įkūrimą bei kariavimo principų, įskaitant ir karinį būtinumą kodifikavimą (Carnahan, 1998, p. 213-214). Minimoje knygoje autorius pasiūlė visose valstybėse steigti specialias draugijas, kurios rengtų žmones, galinčius prirėikus pasirūpinti sužeistaisiais ir ligoniais. Laikydamasis savo idėjų autorius su mediku, teisininku bei

kariuomenės generolu įkūrė Tarptautinį pagalbos sužeistiesiems komitetą, kurio iniciatyva buvo surengta pirmoji tarptautinė sužeistųjų apsaugos gerinimo konferencija, vėliau, 1864 m. Šveicarijos federalinė taryba sušaukė tarptautinę diplomatinę konferenciją Ženevoje, kurioje buvo pasirašyta pirmoji tarptautinė Ženevos konvencija dėl sužeistųjų padėties gerinimo. Minimos Konvencijos nuostatas apėmė svarbiausius visose vėlesnėse konvencijose detalizuotus principus: turi būti vienodai rūpinamasi visų konflikto šalių sužeistaisiais, neturi būti puolamas medicinos personalas ir civiliai savanoriai.

Vėliau, minimos Konvencijos protokolai buvo tobulinami ir plečiami, kas įtakojo 1949 m. Rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijos papildomojo protokolo dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos sukūrimą, šis protokolas apibrėžiant karinį būtinumą yra svarbus, nes 35 straipsnis reglamentuoja, kad karo metu svarbu tinkamai pasirinkti kariavimo metodus, o karinės priemonės nėra neribotos bei 51 straipsnio 5 dalies B punktas, kuriame užsimenama apie karinio tikslo (pranašumo) svarbą. Taigi šiuos straipsnius sudėjus galima padaryti išvadą, kad šių dviejų straipsnių sandara taip pat sudaro karinio būtinumo sąvoką. Šiame protokole aprašoma civilių gyventojų apsauga, kad be atrankos principo atskiriant karinius, civilinius objektus svarbu įvertinti karinio tikslo svarbą (būtinumą). Kitas svarbus straipsnis, kuriame labiausiai pastebima karinio būtinumo samprata yra 54 straipsnis, jame nurodoma, kad jei karinė būtinybė reikalauja – leidžiama pulti, niokoti ar paversti netinkamais naudoti objektus, kurie yra būtini, kad civilių gyventojų išgyvenimui, kad ir kokiais tikslais tai būtų daroma. Panašiai kaip ir 62 straipsnyje nurodoma, kad užduotys yra atliekamos tiek kiek karinė būtinybė leidžia.

Karinio būtinumo klausimas analogiškai susijęs su tarptautinės humanitarinės teisės normomis ir nuostata, kad kariaujanti šalis gali panaudoti tik tiek ir tokios rūšies jėgos, kuri būtina priešui nugalėti. Todėl nereikalingas ar beatodairiškas jėgos panaudojimas yra draudžiamas. Atsižvelgus į pačios tarptautinės humanitarinės teisės šaltinius, karinio būtinumo apibrėžimas yra aiškinamas per minimus tarptautinės teisės principus, tačiau atitinkamoje literatūroje išskiriamos jo sudedamosios dalimis: karinis būtinumas – visų pirma priemonė, kuri yra neatidėliotina ir reikalinga žinomam kariniam tikslui pasiekti, kurio siekiant veiksmai atitinka tarptautinę humanitarinę teisę. Atsižvelgiant į galutinę NATO peržiūros komiteto ataskaitą prokurorui „Bombardavimo kampanija prieš Jugoslavijos Federacinę Respubliką“ (toliau – komiteto ataskaita prokurorui), neteisėtas ir beprasmis plataus masto turto naikinimas ir nusavinimas, nepateisinami karine būtinybe taip pat gali būti traktuojami kaip karo nusikaltimai. Tačiau, šią nuomonę galima daug

plačiau plėtoti atsižvelgiant per kitus aspektus. Pavyzdžiui, jei mūsų metu būtų ketinama naikinti tiltą, ant kurio būtų išsidėstęs kombatantų dalinys, tiltą galėtume įvardinti kaip objektą, kuris pagal savo paskirtį tiek kariniam naudojimui taikomas (karinių padalinių įsikūrimo vieta, nuolatinė jų technikos išdėstymo vieta), tiek civilių naudojimui (per tiltą migruoja ir civiliai, bet karo metu). Šiuo atveju jei būtų atliekami kariniai veiksmai, tiltas griaunamas – žala būtų proporcinga, kombatantų didelis kiekis žūva, jų karinė technika, kelianti pavojų suniokojama, galimai mažas kiekis sužeistų ar žuvusių civilių, tokioje situacijoje karinės būtinybės principas nepažeidžiamas, o minimalų civilių aukų skaičius pateisinamas 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomo protokolo dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolo) 57 straipsnio 2 d. ii) p., kuris išreiškia privalomumą renkantis puolimo metodus ir priemones, imtis visų įmanomų saugumo priemonių, kad būtų išvengta civilių gyventojų atsitiktinių aukų, sužeista kuo mažiau civilių ir nepadaryta žalos (nesužalota) civiliniams objektams, bet kokiu atveju žala turi būti minimali. Priešingas atvejis būtų nustatomas jeigu – situacija pateikta tokia pati, tik papildome, kad po tiltu yra miestelis, civiliai neevakuoti, logiška, kad sugriuvus tiltui žus ne tik daug civilių, bet ir bus suniokota daug civilinės paskirties pastatų, kitų civilinių objektų, kurie reikalingi išgyvenimui – tokioje situacijoje, karinis būtinumas pagal sampratos išaiškinimą būtų pažeistas, nes priemonė su tikslu nebūtų proporcinga aplinkinei žalai. Ši pavyzdinė analizė padeda suvokti karinio būtinumo vertinimo dinamiką kiekvienu atveju bei parodo, kad karinio būtinumo principas koreliuoja kartu su proporcingumo bei atskyrimo principais.

Taipogi vertėtų paminėti, kad karinis būtinumas svarbus ir vertinant savigynos veiksmus, ypač, kaip praktikoje buvo pastebėta, kad šalis pateisintų savo veiksmus ginasi įrodinėdama, kad kariniai veiksmai, traktuojami, kaip savigyna. Įrodinėjimas vyksta bandant pagrįsti, jog kariniai veiksmai buvo proporcingi kitos šalies karinių veiksmų galimai žalai, kurios besiginančioji šali stengėsi išvengti. (Jasmine Moussa, 2008, p. 979, 980).

Taigi karinis būtinumas yra suprantamas, kaip pateisinamas smurto panaudojimas, tačiau bet koks smurtas ar naikinimas, nepateisinamas karine būtinybe, yra draudžiamas tarptautinės humanitarinės teisės, kadangi ginkluotos jėgos naudojimas yra teisėtas tik tada, kai bandoma pasiekti konkrečių karinių tikslų, nors ginkluoto konflikto atveju vienintelis teisėtas karinis tikslas yra susilpninti kitų konflikto šalių karinį pajėgumą ir tik tada, jei jis neviršija proporcingumo principo ribų. Karinio būtinumo reikalavimai gali pasitarnauti

ginčijant ginkluotos jėgos panaudojimą, jei atrodo, kad smurtas ar naikinimas buvo, nereikalingas - taikinyis ar aukos nebuvo susiję su konkrečiu kariniu tikslu, neproporcingas - karinis pranašumas nebuvo proporcingas šalutinei žalai civiliams gyventojams, nebuvo tinkamai atskirti kariniai objektai nuo civilinių objektų, o visumoje kariniu tikslu patapo siekis skleisti siaubą tarp civilių gyventojų.

1.2. Atskyrimo principas

Sekantis svarbus ir jau paminėtas šiame darbe principas, kurį analizuosiu vadinamas atskyrimo ar atskiriamumo principas, kuris nurodo, kad reikia būti užtikrintu, kas gali būti taikinyis ir kokią apsaugą suteikti priklausomai nuo to, kokiai kategorijai asmuo priklauso. Iš tiesų pagrindinė aksioma, kad net ginkluoto konflikto metu vienintelis priimtinas veiksmas yra susilpninti priešo karinį pranašumą, reiškia, kad tarptautinė humanitarinė teisė turi apibrėžti, kas laikomas tuo potencialu ir kas dėl to gali būti puolamas ir tiesiogiai dalyvauti karo veiksmuose. Pagal atskyrimo principą visi ginkluotame konflikte dalyvaujantys asmenys turi skirti kombatantus ir civilius. (Žilinskas, Marozas, 2016, p. 92-93)

I papildomajame protokole minimas principas aprašomas, taip jog „Konflikto šalys visada turi skirti civilius gyventojus nuo kombatantų, taip pat civilinius objektus nuo karinių, ir atitinkamai imtis veiksmų tik prieš karinius objektus.“ Suprantama, kad atskyrimo principas nurodo, kad vieninteliai galimi tiesioginės ginkluotos jėgos daromos žalos objektai turi būti tik kariniai. Minimi kariniai objektai atskiriami pagal savo pobūdžio, vietos, paskirties ar panaudojimo būdą, efektyviai padeda karo veiksmams ir kurių naikinimas suteiktų karinį pranašumą. Atskiriamumo principas taip pat įtvirtina pareigą kovotojams išsiskirti iš civilių asmenų, nesinaudoti civilių statusu ar civiliniais objektais tam, kad būtų lengviau organizuoti karinius veiksmus (Sassoli, 2003, p. 1-2) Ši objektų skirstymo taisyklė pradėjo formuotis, kai galingos, gerai aprūpintos valstybės norėjo griežtai apibrėžti aiškiai identifikuojamus kombatantus, ir silpnesnės valstybės, kurios norėjo išsaugoti galimybę lanksčiai naudoti papildomus žmogiškuosius išteklius ir taip tęsti karo veiksmus net ir tada, kai jų teritoriją kontroliuoja priešas, o tai praktiškai neįmanoma, jei kombatantai turi nuolat save identifikuoti. Taigi, iš esmės atskyrimo principas numato, kad „nekariniai“ asmenys ar objektai negali būti numatomais atakų taikiniais. Tačiau jei žala civiliams gyventojams yra nenumatytas teisėtai vykdomos atakos rezultatas, atskyrimo reikalavimas yra įvykdytas. Atskyrimo principo tikslas apsaugoti tuos asmenis, kurie nėra tiesiogiai dalyvaujantys kariniame konflikte, kad šis tikslas būtų pasiektas, principas

suteikia absoliutų moralinį imunitetą nuo tiesioginių tyčinių išpuolių prieš civilius ir nekovojančius asmenis.

I papildomo protokolo 52 straipsnyje minima karinio tikslo samprata gali suteikti galimybę nustatyti, ar konkretus objektas yra naudojamas kariniams tikslams. Tačiau egzistuoja ir dvejopo naudojimo objektai, kurie turi tam tikrų požymių skiriant kaip civiliniam naudojimui ir tam tikram faktiniam ar galimam kariniam naudojimui, pvz., ryšių sistemos, transporto mechanizmai, naftos/chemijos kompleksai, kai kurių tipų gamyklos. Problematika skirstant objektus pasireiškia tuo, kad objekto tikslas ir naudojimo paskirtis karo metu gali pasikeisti, t. y. Po karinės operacijos ir jos veiksmų planavimo, kas įtakoja, kad karinio veiksmo planavimo dieną objektas buvo identifikuojamas kaip karinis, o karo metu kaip civilinis, todėl net ir taisyklingai iš anksto pasiruošus bei atskyrus taikinius yra įmanoma pažeisti atskyrimo principą.

Henckaerts ir Doswald-Beck remdamiesi Raudonojo kryžiaus komiteto praktikos tyrimu, II tomo, 2 skyriaus, C skirsnyje, 8-oje taisyklėje pateikė siūlomų karinių tikslų kategorijų sąrašą, jame kaip kariniai objektai įrašytos ginkluotosios pajėgos bei jų užimami įrenginiai ar konstrukcijos, statiniai ir kiti karinio pobūdžio darbai, pavyzdžiui, kareivinės, bei kariuomenės vadovavimo ir administravimo organai operacijoms, kariuomenės ar karinių reikmenų saugyklos, aerodromai, raketų paleidimo rampos, karinių jūrų pajėgų bazės įrenginiai, keliai transliavimo ir televizijos stočių įrengimas, telefonas, telegrafas bei kitos ryšio priemonės turinčios esminę karinę reikšmę. (Henckaerts and Doswald-Beck, 2005). Tačiau į pirmiau pateiktą sąrašą nėra įtraukiami asmenys, konstrukcijos, įrenginiai ar transportas, kurie yra saugomi 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijos I, II, III protokolų, taip pat pajėgose nekovojuojantys asmenys, kurie aktyviai ar tiesiogiai nedalyvauja karo veiksmuose. 9-oje taisyklėje aprašomi civiliniai objektai, įvardinami, kaip objektai, kurie nėra karinių tikslų objektai, t. y. objektai, kurie savo prigimtimi negali būti naudojami karo veiksmams bei tikslams. Taigi, siekiant išvengti problematikos skiriant civilinius objektus nuo ne civilinių Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus komiteto taisyklėse yra sudarytas sąrašas identifikavimui, didelę svarbą taikinio atskyrimo išreiškia objekto panaudojimo galimybės bei iš pačio daikto kildinamas naudojimo tikslas, t. y. jei objektas nėra susijęs su kariniais tikslais – jis yra traktuojamas kaip civilinis objektas, kurių ne valia pažeisti vykdant karinius veiksmus, priešingu atveju toks taikinio pasirinkimas užtrauktų atsakomybę pagal tarptautinę humanitarinę teisę.

Šiuo metu dėl vis didėjančių ginkluotų konfliktų regionuose, vyksta miesto mūšiai ir jei kiekvienas, kuris nėra kombatantas, yra civilis, tai karo aplinkoje yra apstu civilių, kadangi jie nėra identifikuojami, o daugiausia iššūkių kelia ne ginklai, kurie dėl savo techninių ypatybių negali laikytis atskyrimo principo, pvz. Ginklai, kurie nėra pakankamai tikslūs taikantis ar yra naudojami taip, kad tikslumo taikantis nėra.

Svarbu paminėti, kad komiteto ataskaitoje prokurorui, nurodo, kad yra ribotos galimybės pasirenkant ginklus bei jog atskyrimo principas yra skirtas civiliams gyventojams ir civilinio pobūdžio objektams apsaugoti ir reikalauja skirti kombatantus ir ne kombatantus. Valstybės niekada negali daryti taikiniu civilius ir dėl to negali naudoti ginklų, neskiriančių civilių ir karinių taikinių“ (Galutinė NATO peržiūros komiteto ataskaitos 29 punktas). Atsižvelgiant į minimos bylos faktines aplinkybes, NATO karo lėktuvai raketomis apšaudė gyvenamuosius namus, bendras aukų skaičius sudarė apie 70-75 žuvusiųjų ir apie 100 sužeistųjų. Komitetas pripažino, kad NATO kaltė nėra tyčinė, tačiau orlaivių įgula ir vadai pasirinko netinkamą būdą taikytis į objektus, kadangi lėktuvus buvo per daug aukštai ir per greitai lėkė, ko pasekoje, taisyklingai nusitaikyti bei atskirti taikinius buvo neįmanoma. Remiantis faktine aplinkybe galime teikti, kad netinkamas ginklo pasirinkimas ar jo naudojimo būdas gali būti kvalifikuojamas, kaip veiksmas vedantis link atskyrimo principo pažeidimo.

Taigi atskyrimo principas, reglamentuoja kas yra teisėti karo taikiniai, nustato pareigą atlikti išsamią analizę prieš atliekant karinius veiksmus, tiek planuojant, tiek prieš atliekant šūvį. Principas apima ir atskyrimo taisykles, padedančias identifikuoti ar asmuo arba objektas priklauso „karinei“ ar „civilinei“ pusei bei suponuoja kad netinkamas ginklo pasirinkimas ar jo panaudojimo būdas gali užtraukti atsakomybę pagal tarptautinę humanitarinę teisę.

1.3. Proporcingumo principas

Proporcingumo principas reguliuoja, kad atsitiktinė žala, kuri kyla iš karinių veiksmų, negali viršyti veiksmų rezultato. Galima suprasti, kad be karinių objektų nukentės ir civilių, o atitinkant proporcingumo principą tos aukos bus pateisinamos, taigi šis principas numato pusiausvyros privalomumą tarp naudojamų priemonių ir siekiamo tikslo, t. y. kokia jėga yra moraliai leistina karo veiksmuose, kad padaryta žala turėtų būti proporcinga siekiamam tikslui ir kad karo veiksmų mastas ir smurtas turi būti sušvelninti, kad būtų kuo mažiau aukų. (Žilinskas, Marozas, 2016, p. 93-94) I papildomajame protokole, šis principas išvedamas 51 straipsnyje, kuriame aprašoma, kad puolimas be

atrankos suprantamas, kaip puolimas, kurio metu galima laukti atsitiktinių civilių gyventojų aukų, civilių sužeidimų ir žalos civiliniams objektams arba ir vieno, ir kito, tačiau tai būtų pernelyg didelė kaina pasiekti konkretų ir tiesioginį karinį pranašumą. Lietuviškoje literatūroje šis principas išreiškiamas kaip keliantis reikalavimą, jog karinė nauda būtų subalansuota su karinių veiksmų padariniais (Lietuvos kareivio knyga, 2020, p. 94), kas parodo, kad ši sąvoka apibrėžiama visur panašiai.

Darbo autorės nuomone, svarbiausia proporcingumo nuostata yra ta, kad šalys turėtų priešintis jėgai panašia jėga bei trikdyti užpuoliko tikslo siekimui, naudodamos tam būtiną minimalią jėgą. Be to karo sukeltas blogis neturi būti didesnis už jo metu padarytą gerį ar išvengtą blogį, kas primena Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso būtinios ginties normą, kad asmuo neatsako pagal baudžiamąjį kodeksą, jeigu jis ginasi, neperžengdamas būtinios ginties ribų. Taipogi, šiuo principu yra draudžiami ir tie veiksmai, kurie vien be rezultato jau kelia grėsmę, nes jų naudojimo efektyvumas peržengia proporcingumo ribas, kadangi ginkluoto konflikto teisė draudžia veiksmus, kurie viršija tikslą nugalėti priešą ir sukelia nereikalingą žalą, o jei įmanoma pasirinkti vieną iš karinių tikslų, turėtų būti pasirinktas tas, kuris gali sukelti mažiausiai destruktijos ir aukų. Proporcingumo principas praktikoje pastebimas darbe jau minėtoje byloje „Bombardavimo kampanija prieš Jugoslavijos Federacinę Respubliką“, kurioje buvo vertinamas ir proporcingumas. Aprašytoje situacijoje, kurioje NATO buvo kaltinama, kad jos oro pajėgos pasirinkdamos puolimo taktiką, pasirinko netinkamą būdą siekiant sumažinti riziką, kuri būtų leidusi su mažesnėmis aukomis išvengti Jugoslavijos gynybinio puolimo. Komitetas atliko tyrimą, kurio tikslas buvo apskaičiuoti aukų skaičių, paminėta, kad tai buvo nepavykusi ataka nukreipta į kareivines 1999 m. gegužės 5 d., kurioje žuvo 10 civilių ir 30 buvo sužeista. Taigi vykdydamas savo darbą komitetas pasisakė, kad NATO orlaivių įgulos netinkamai pasirinkti veiksmai kovojant prieš priešininkus, lėmė per didelę žalą, kurios galėjo išvengti pasirenkant kitokius taikinius ir veiksmus. Byloje taip pat minima pagrindinė proporcingumo principo problema, kaip jis suvokiamas bei kaip turi būti taikomas. Išdėstoma, jog turi būti priimtinas ryšys tarp teisėto destruktivaus poveikio ir nepageidaujamo šalutinio poveikio, kuris yra nepaskaičiuotos rizikos padarinys. Tačiau klausimai, kurie lieka neišspręsti nusprendus taikyti proporcingumo principą yra santykinės reikšmės tarp karinio pranašumo bei žalos civiliniams bei jų objektams, kokios žalos yra įtraukiamos į proporcijai reikalingą visumą, koks žalos matavimui parinktas laiko tarpas ir erdvė (žala nesumuojama jei ji buvo atlikta, pavyzdžiui, prieš 15 m., turi būti protingas laiko tarpas, kad būtų tolygi veiksmų seka,

kuri įtakojo priimti tam tikrus žalą keliančius sprendimus), taipogi turi būti atsižvelgiama ir į karo vado veiksmų keliamą pavojų kariams, siekiant išvengti pavojaus civiliams. Atsakyti į šiuos teismų praktikoje pateiktus klausimus nėra lengva, ypač specialioje situacijoje planuojant kovinius tikslus, kiekvienu konkrečiu atveju atsakymai gali skirtis priklausomai nuo aplinkos ir sprendimus priimančiojo asmens propaguojamų vertybių. Pridursiu, jog minimoje komiteto ataskaitoje prokurorui, pasisakyta, kad mažai tikėtina, kad žmogaus teisių advokatas ir patyręs mūšio vadas priskirtų tas pačias santykinės vertybes kariniam pranašumui ir skirtingai atsižvelgtų į civilių sužalojimus, todėl ir pats proporcingumas pagal kiekvieną asmenį, jo vertybes ar susiklosčiusią situaciją yra vertinamas skirtingai ir konkrečios proporcingumo apskaičiavimo formulės ar sampratos nėra ir net negali būti, tiek dėl individualumo, tiek dėl vertybių pokyčių laike. Todėl pritardama bei papildydama nurodytą Komiteto išvadą, teigiu, kad proporcingumo principas yra vertinamas individualiai ir bendra jo samprata turėtų būti suvokiama taip, kad proporcingumo principas nustato moralines gaires renkantis tarp karinio tikslo svarbos ir nepateisinamų (pateisinamų) aukų skaičiaus bei nurodo pareigą, jog renkantis karo veiksmus jų galimas rezultatas ar veiksmai iki rezultato nepadarytų priešingai šaliai per didesnės bei nepateisinamos žalos.

1.4. Humaniškumo principas

Humaniškumo principas yra vienas iš seniausių tarptautinės teisės principų, kuris buvo kodifikuotas 1868 m. Sankt Peterburgo deklaracijoje ir Martenso išlygoje, šis principas reguliuoja, kad ginkluotojo konflikto metu nebūtų taikomos nehumaniškos priemonės, ginklai, kurie sukeltų nereikalingų kančių ar per didelę žalą, ar pats elgesys su žmonėmis būtų nehumaniškas (Žilinskas, Marozas, 2016, p. 93) Šio principo turinys yra analizuojamas vertinant, kad ginkluotojo konflikto dalyvių žudymas ar žalojimas yra grindžiamas karine būtinybe susilpninti priešą ir jį nugalėti, o visi viršijantys karinę būtinybę veiksmai laikomi pažeidžiančiais proporcingumo principą. Tokio pobūdžio pažeidimai būna traktuojami kaip karo nusikaltimai bei nusikaltimai žmoniškumui. Paminėsiu, kad žmoniškumo principas apibrėžia ne tik pasyviają pareigą susilaikyti nuo nežmoniškų veiksmų, bet ir sukuria pareigą rūpintis sužeistaisiais, ligoniais, karo belaisviais, civiliais, nepalikti jų likimo valiai. Kare barbariškų veiksmų apstu, kartais būna situacijų, kad kariai mano, jog atvykus kariauti ar ginant savo teritoriją – teisė negalioja, visi sužvėrėja. Dėl tokio požiūrio egzistavimo, veiksmų, kaip prievartavimas, žeminimas pvz. kitos šalies kario išrengimas nuogai ir pririšimas viešoje vietoje, prie stulpo ir kiti panašūs veiksmai žeidžiantys asmens orumą yra negalimi ir apima minimo

humaniškumo principo reguliavimo ribas. Taigi reikalavimai koks elgesys turi būti su sulaikytaisiais yra aprašytas Ženevos konvencijos 76 straipsnyje.

Taigi humaniškumas yra taip pat kaip ir proporcingumas, vienas iš bendrųjų teisės principų, tačiau šis principas tarptautinėje humanitarinėje teisėje formuoja draudimą sukelti kančias, sužalojimus ar naikinti nereikalingai, tam, kad kariniam tikslui pasiekti. Humaniško principas kartais vadinamas nereikalingų kančių vengimo principu arba nereikalingo sužalojimo vengimo principu, kurie dažnai literatūroje yra atskirti kaip atskiri, nors darbo autorės nuomone, humaniško principas yra bendresnis ir daugiau apimantis nei dar šį principą išskaidžius į kitus paminėtus. Humaniškumas apima tarptautinės teisės normas, kuriose daugiausia dėmesio skiriama humanitariniams klausimams, įskaitant: pagrindines žmogaus teisių apsaugos garantijas, patekusiems į priešų rankas, civilių gyventojų ir civilių objektų apsaugą, karinio medicinos personalo, karinių dalinių ir transporto apsaugą, apribojimai ginklams, kurie gali sukelti nereikalingus sužeidimus ar nereikalingus kančias kovotojams ir draudimai ginklams, kurių negalima rinktis pagal jų pobūdį (netinkamumą humaniško principui), pagal jų poveikį civiliams gyventojams, kuris nebūtinai turi būti tiesioginis taip pat, apribojimai civiliniams objektams be specialių atsargumo priemonių ir netinkamumą atskyrimo principui, kas jau buvo minėta šiame darbe anksčiau.

Vertėtų pažymėti, kad humaniškumas yra susijęs su karine būtinybe, ir šie principai kaip ir kiti išvardinti vienas kitą papildo. Taigi, nors karinis būtinumas pateisina tam tikrus veiksmus, būtinus kuo greičiau ir veiksmingiau nugalėti priešą ir kuo greičiau atlikti veiksmus, kurių nedraudžia tarptautinė humanitarinė teisė, karinis būtinumas negali pateisinti veiksmų, kurie nėra būtini šiam tikslui pasiekti ar yra neproporcingi. Pavyzdžiui, „Bombardavimo kampanija prieš Jugoslavijos Federacinę Respubliką“ byloje žmogiškumo (humanizmo) principas buvo pripažintas pažeistu, kadangi pasirinkti ginklai sukėlė dideles kančias asmenims.

Taigi, apibendrinus šio principo analizę galima teigti, kad humaniško principas yra moralės išraiška tarptautinėje humanitarinėje teisėje, kad kariniuose veiksmuose svarbu prigimtinių žmogaus teisių, kaip teisė į orumą. Svarbu, kad karas neturi būti pilnas barbariškumo ir būtų suvokiama riba, kaip elgtis tiek su civiliais priešingos šalies, tiek su jų kariais be perdėto žiaurumo bei neapsakomų kančių.

1.5. Taisyklės, leidžiančios užtikrinti karinį būtinumą kaip atitinkantį tarptautinės humanitarinės teisės reikalavimams

Tarptautinė humanitarinė teisė, kaip teisės rūšis atlieka funkciją reguliuoti ginkluotą konfliktą ir nustatyti apribojimus, atitiktį, karinei būtinybei ir reguliuoti jos ribas. Mums aktualios - Hagos sutartis ir Ženevos konvencija - nustato pagrindinius tarptautinės humanitarinės teisės principus, įskaitant karinio būtinumo principą, jos numato reikalavimus ir įsipareigojimus jas ratifikavusioms šalims. Hagos sutartimis numato siekį apriboti karo taktiką ir uždrausti naudoti tam tikrus ginklus, kurie sukelia pernelyg dideles kančias, kas atspindi išreikštą karinio būtinumo sampratą.

Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus komitetas Ženevoje nustatė saugumo svarba remtas priemonės žmonėms, kuriuos paveikė karas, ypač tų, kurie tiesiogiai nesusiję su karu ar tiesiog nedalyvauja konflikte. Ženevos konvencijos I ir II papildomi protokolai padeda toliau išaiškinti bei plėsti karinio būtinumo reikalavimus pagal tarptautinę humanitarinę teisę, nurodydami karinio būtinumo principą dviejuose pagrindiniuose straipsniuose. Pirmojo Ženevos konvencijos protokolo „Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos“ 1 straipsnio, 2 dalis, numato, kad civilius ir kombatantus gina ir jiems galioja tarptautinės teisės principai, susiformavę pagal papročius, žmogiškumo principus ir visuomenės sąžinės reikalavimus, o 11 straipsnis bei visa protokolo trečia dalis draudžia ginkluotųjų pajėgų beatodairiškas atakas prieš civilius gyventojus.

Trečioje pirmojo protokolo dalyje teigiama, kad draudžiama naudoti tokio pobūdžio kariavimo metodus ir priemones, kurie padarys arba, galima tikėti, kad padarytų ilgalaikę, didelę ir rimtą žalą aplinkai, sukels nereikalingas kančias. Minimo protokolo 57 bei 58 straipsniai nustato valstybėms keliamus reikalavimus imtis atsargumo priemonių vykdant karines operacijas, atšaukti veiksmus jeigu tampa aišku, kad objektas nėra karinis, kad jis ypač saugomas arba kad puolimo metu galima laukti civilių gyventojų atsitiktinių aukų, civilių sužeidimų ir žalos civiliniams objektams, arba ir vieno, ir kito, o tai būtų pernelyg didelis nuostolis, palyginti su konkrečiu ir tiesioginiu tokiu būdu siekiamu kariniu pranašumu, įpareigoja susilaikyti nuo sprendimo pulti jeigu galimai bus daug civilių aukų, privalo atidžiai rinktis karinius veiksmus, jog būtų išvengta ar sužeista kuo mažiau civilių gyventojų, privalo įsitikinti, kad puolamieji objektai nėra, nei civiliai, civiliniai objektai, kurie yra ypač saugomi. Nors 51 ir 57 straipsniuose nėra aiškios nuorodos į karinio būtinumo principą, akivaizdu, kad pagrindinis karinio būtinumo reikalavimas yra susijęs su karinės būtinybės apsauga civiliams ginkluoto konflikto metu,

kas buvo paminėta jau ankščiau šiame darbe. Panašus reguliavimas numatomas ir Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos statute, kuriame taip pat aiškiai apibrėžiama įstatyminė pareiga saugoti civilius karo metu bei nurodoma, kokios bausmės galimai būtų skiriamos šių reikalavimų nesilaikiusiems asmenims. Taigi, jei manoma, kad puolimas gali sukelti civilių gyventojų gyvybių praradimą, kuris būtų neproporcingas kariniam tikslui, tai galima teigti, kad tai aiškiai apriboja galimybę pasinaudoti kariniu būtinumu kaip veiksnių pateisinimu, todėl neatitinkantys šiam reikalavimui veiksmai yra neatitinkantys tarptautinei humanitarinei teisei.

Antrasis papildomas protokolai numato papildomus karinio būtinumo taikymo apribojimus ir padeda apibrėžti jo taikymo ribas. 15 straipsniu siekiama apsaugoti kūrinius ir įrenginius, kuriuose yra pavojingų jėgų, pavyzdžiui, užtvankas, pylimus ir branduolinius objektus, elektrinės, užtikrinant, kad tokie įrenginiai nebūtų puolami, nes toks užpuolimas gali sukelti pavojingų jėgų išsiveržimą ir dėl to kilti sunkių padarinių. Akivaizdu, kad pagal antrąjį papildomą protokolą, pasirašiusios Šalys susitarė ir sutiko, kad tokie įrenginiai, kaip užtvankos ir branduolinės elektrinės suprantami, kurie tampa karinės atakos objektais, rizika civiliams gyventojams būna didesnė už bet kokią karinę naudą, šioje situacijoje kariniu būtinumu veiksmai nėra pateisinami.

Siekiant kuo išsamiau aprašyti karinį būtinumą ir kaip užtikrinama jo atitiktis pagal tarptautinę humanitarinę teisę, paminėsiu autorių darbus, kurie taip pat tyrė karinio būtinumo reikalavimus. Po Antrojo pasaulinio karo bei karo nusikaltimų teismo procesų, N. C. H. Dunbaras teigė, kad yra trys skirtingos karinio būtinumo kategorijos - pirmoji, jog karinis būtinumas netiesiogiai draudžia tai, kas kitu atveju galėtų būti laikomi teisėtais veiksmais, atsižvelgiant, kad negali būti naudojama per daug jėgos ir smurto vykdant operaciją, nebent tokie veiksmai yra absoliučiai būtini, kad būtų įvykdyta karinė operacija. Antroji karinio būtinumo kategorija yra taisyklės, kuriomis valstybės, šios Konvencijos šalys, konkrečiai apriboja galimas aplinkybes, kada taikoma karinė būtinybė. Ši kategorija susijusi su Hagos sutartimis ir Ženevos konvencijomis bei konkrečiu draudimu vykdyti tam tikrus karinius veiksmus, išskyrus atvejus, kai jie yra absoliučiai kariniu požiūriu būtini. Trečioji ir paskutinė kategorija, pasak Dunbaro, „karinio būtinumo kaip teigiamos gynybos priemonės naudojimas karo metu. (Dunbar, 1952, p. 443). Šios kategorijos nurodo netiesioginį imperatyvą kylantį iš minimo karinio būtinumo principo, taip pat nurodo, kad principas riboja galimybę visus karinius veiksmus pateisinti kariniu būtinumu bei jog minimi kariniai veiksmai turi būti aiškiai

suprantami, kaip susiklosčiusioje situacijoje vienintelė gynybos priemonė ir tai savaime būtų vertinama teigiamai. Kita nuomonė dėl karinio būtinumo principo ir jo keliamų reikalavimų išreiškė B. J. Billas, nurodydamas, jog karinę būtinybę netinkama apibūdinti, kaip specifinę ginkluoto konflikto taisyklę, o veikia pagrindinę ir bendrąją tarptautinės humanitarinės teisės taisyklę. Jis teigė, kad karinė būtinybė persmelkia visas papildomas karo teisės taisykles bei rodo, kad karinė būtinybė nėra konkretus standartas, kuris taikomas visose situacijose šabloniškai, o tik siūlo silpną laisvo karinių veiksmų pasirinkimo apribojimą. Todėl papildant, aprašytas tyrėjų nuomones, galima teigti, kad karinis būtinumas yra esminė tarptautinės humanitarinės teisės dalis, tačiau ją reikia atidžiai vertinti kartu su konkrečiomis taisyklėmis, pvz. dėl elgesio su karo belaisviais ir ne kombatantais, nes tai nėra tiesioginė imperatyvi norma, kuri taikoma visuose atvejuose identišškai. (Bill, 2009).

Taigi akivaizdu, jog remiantis šalių sutarimais bei minėtų protokolų reguliavimu, teismų, karinio būtinumo principas pasitarnauja ginčijant ginkluotos karinės jėgos naudojimą, jei įrodoma, kad smurtas ar naikinimas buvo nereikalingas, nes taikinys ar aukos nebuvo susieti su konkrečiu kariniu tikslu, neproporcingas atsižvelgiant į karinį pranašumą ir civiliams padarytą žalą, atakoje nebuvo atskiriam kariniai ir civiliniai objektai bei buvo siekiama skleisti terorą tarp gyventojų. Todėl apibendrinus galima teigti, kad šio principo platumas yra suponuojamas visumos pagrindinių darbe aprašytų principų turinio.

2. Papildomi karinio būtinumo reikalavimai.

Vienas iš papildomų karinio būtinumo reikalavimų yra reikalavimas, kad priemonė būtų grindžiama karinio tikslo siekimu. Remiantis Nobuo Hayashi nuomone, šis reikalavimas yra dvejopas, visų pirma, svarbu tikslo egzistavimas, jog tikslas būtų objektyviai suvokiamas bei realus, visų antra svarbu, kad egzistuojantis tikslas būtų karinio pobūdžio, kadangi okupantas savo geopolitinius, demografinius, ideologinius ir (arba) ekonominius siekius gali pateikti kaip teisėtus karinius interesus. (Hayashi, 2010, p. 62, 63)

Tikslo atskyrimo problematika pagal tikslo siekių identifikavimą pastebėta byloje, kurioje Izraelio Aukščiausiasis Teismas pripažino negaliojančiu Izraelio gynybos pajėgų vado Judėjos ir Samarijos regione įsakymą rekvizuoti privačią palestiniečių žemę civilinės gyvenvietės įkūrimui. (Beit Sourik Village Council v. Government of Israel, 2004, p. 26-27) Šioje byloje buvo nustatyta, kad tikslingai identifikavus tikslo pobūdį bei atsiradimo interesą galima įvertinti ar tam tikri veiksmai gali būti teisinami kariniu

būtinumu. Taigi pastarajame pavyzdyje veiksmai negalėjo būti pateisinami, nes tikslai nebuvo remti kariniais interesais, kaip esminiais interesais. Taipogi sąvoka „karinis“ gali būti suprantama kaip savybė, apibūdinanti pagrįstą strateginį, operatyvinį ar taktinį mąstymą planuojant, rengiantis ir vykdant karinę veiklą. Iš to išplaukia, kad karinė būtinybė nepateisina priemonių, kurių imamasi siekiant tikslų, kurie visų pirma nėra laikomi karinės paskirties. Detaliau pasigilinus į minimą sprendimą, teismas buvo pasirengęs panaikinti politiniu (religiniu) tikslu remtą sprendimą rekvizuoti privačią žemę okupuotoje teritorijoje, nepaisant to, kad minima žemės teritorija galėjo patenkinti karinius poreikius, kas ją paverčia kariniu objektu. Numanoma, kad minimo įsakymo teisėtumas priklausė nuo to, ar iš tikrųjų buvo nuspręsta jį priimti tinkamais tikslais, o ne nuo to, ar jis būtų davęs tinkamus karinius rezultatus. Izraelio Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo peticiją dėl vado Judėjos ir Samarijos teritorijoje priimtų įsakymų paimti žemę skiriamosios tvoros statybai bei rėmėsi IV Ženevos konvencijos 53 straipsniu, kuriame nurodoma, kad okupuojančiai valstybei draudžiama bet kaip naikinti nekilnojamąjį ar kilnojamąjį turtą, individualiai ar bendrai priklausantį paskiriems asmenims ar valstybei, bendruomenėms, visuomeninėms ar kooperatinėms organizacijoms, išskyrus atvejus, kai tai būtina dėl karo operacijų, tačiau nenagrinėjo, ar užtvoros pastatymas yra „karinė operacija“, kaip apibrėžta šiame straipsnyje. Buvo teigiama, kad minimi tvoros statymo veiksmai yra planuojami daugelį metų ir pagal savo tikslą yra prevencinio pobūdžio, todėl labai skiriasi nuo tradicinės karinių operacijų sampratos, o norint pritaikyti šiam straipsniui minimą sąvoką reikėtų patį straipsnį aiškinti labai plačiai. Atrodo, kad tokiam sprendimui trukdo straipsnio formuluotė, kurioje minimas turto naikinimo draudimas, o karinių operacijų būtinybė pripažįstama išlyga dėl leidimo nukrypti nuo karinio reguliavimo. Tačiau galima teigti, kad vado įsakymai dėl užėmimo nebuvo pateisinami, kadangi vertinant tikslo rūšį, kartu su tuo tikslu didesnis svarbumas buvo politiniams interesams, o ne kariniams papildant tuo, kad tvoros statymas nebuvo identifikuojamas, kaip karinė operacija.

Taigi, karinio būtinumo siekimui pagrindinis siekiamas tikslas turi būti karinis, nesvarbu ar šalia yra kito pobūdžio tikslai, kaip šiuo atveju buvo politinis tikslas. Karinis tikslas pagal svarbą turi būti pirmoje vietoje ir veiksmai grindžiami tik karinio tikslo būtinumui, o ne gretutiniams.

Vertėtų paminėti, kad karinis būtinumas yra netaikomas, jei tikslas, dėl kurio buvo imtasi priemonės, pats savaime prieštarauja tarptautinei humanitarinei teisei, net jei

kariaujanti šalis iš atitinkamų ir galimų priemonių pasirenka tą, kuri yra mažiausiai žalinga ir kurios žalingas poveikis nėra neproporcingas gautai naudai, t. y. jei atitinka kitus elementus ar principus, tačiau prieštarauja esminėms įstatyminėms normoms. Kaip pavyzdžiu galime remtis 1954 m. Hagos konvencijos dėl kultūros vertybių 4 straipsnio 1 dalimi, kuri nurodo, kad kariaujanti šalis, *inter alia*, įpareigojama susilaikyti nuo kultūros vertybių ir jų artimiausios aplinkos naudojimo tokiais tikslais, dėl kurių ginkluoto konflikto atveju jos gali būti sunaikintos arba sugadintos. Taip pat remiantis 4 straipsnio 2 dalimi šio įsipareigojimo galima atsisakyti tik tais atvejais, kai karinis būtinumas imperatyviai reikalauja tokio atsisakymo. (Hayashi, 2010, p. 87)

Geriau išaiškinti tikslo atitikimą tarptautinei teisei, pasinaudosiu N. Hayashi minėtu pavyzdžiu, kuriame Izraelio Aukščiausiasis Teismas atkreipė dėmesį į vado atsakingo už karinius veiksmus patvirtinimą, kad jo statoma tvora buvo skirta užkirsti kelią nekontroliuojamam vietovės gyventojų judėjimui į Izraelį ir jų infiltracijai į Izraelio miestus. Teismas nurodė, kad gyvenvietės šalia tvoros buvo įkurtos pažeidžiant Ženevos konvencijos 49 straipsnio 6 dalį, kuris aprašo, jog okupuojanti valstybė savo civilių gyventojų nedeportuoja ir neperkelia į okupuojamą teritoriją. Kadangi priemonės, kurių ėmėsi vadas buvo organizuojamos (statomos) gyvenvietėse savaime yra neteisėtos, kas nurodo, kad sienos segmentai, kuriuos stato Izraelis, siekdamas apsaugoti gyvenvietes pažeidžia tarptautinę teisę, nes atskirdamas gyventojus siena nuo jų šalies teritorijos, teoriškai juos deportuoja į atakuojamą valstybę. Kitaip tariant Izraelis negali remtis išskirtiniu kariniu būtinumu statant sieną, nes jos paskirtis yra neteisėta. (Hayashi, 2010, p. 89), (Beit Sourik Village Council v. Government of Israel)

Apibendrinama galiu teikti, kad karinis būtinumas yra kildinamas iš tarptautinės humanitarinės teisės ir jei šalis išsikeldama tikslus bei suplanuodama jau vykdant veiksmus pažeidžia teisės normas, galimybė remtis karine būtinybe yra negalima.

Vertinant karinį būtinumą, reikia įvertinti ryšį tarp taikomos priemonės ir jos poveikio ir tikslo, kuriam pasiekti ji buvo skirta, santykį. Priemonė negali būti laikoma būtina tam tikram kariniam tikslui pasiekti, jei ji nebuvo iš esmės susijusi su karinio tikslo pasiekimu, kurį galime suprasti kaip priežastinį ryšį, kad priemonė buvo pagrįsta ir turėjo mažiausią įmanomą žalą bei jog pati žala buvo mažiausiai žalinga. Įmanoma, kad gali atsitikti taip, kad net ir mažiausiai žalinga iš tų pagrįstai galimų ir materialiai svarbių priemonių padaro arba tikėtina, kad padarys neproporcingą žalą, todėl dėl tokios

priemonės karinis būtinumas gali privesti kariaujančią šalį pakeisti karinį tikslą arba apskritai atsisakyti jo siekti.

Nobuo Hayashi išskyrė priemonių reikalingumą į 3 rūšis – 1) Priemonė, kuri iš esmės svarbi karinio tikslo įgyvendinimui, 2) Priemonė, kuri buvo mažiausiai žalinga, 3) Žala, kurią priemonė būtų sukėlus, nebuvo neproporcinga naudai, kurią būtų galima pasiekti. (Hayashi, 2010, p. 68)

Priemonę, kuri iš esmės svarbi karinio tikslo įgyvendinimui, N. Hayashi, kaip pavyzdį pateikė Heinzo Ecko, Augusto Hoffmanno, Walterio Weisspfennigo, Hanso Richardo Lenco ir Wolfgango Schwenderio bylą. Peleus Heinzas Eckas buvo kaltinamas Didžiosios Britanijos kariniame teisme dėl kaltinimų įsakius nužudyti nuskendusio sąjungininkų laivo išgyvenusiuosius, taip pažeidžiant karo įstatymus ir papročius. Eckas teigė, kad likviduoti laivo pėdsakus su kulkosvaidžiu ir rankinėmis granatomis buvo būtina, kad išgelbėtų savo įgulą. Jis, be kita ko, nurodė argumentus, kodėl taip pasielgė, teigė, kad šaudymo tikslas buvo sunaikinti nuolaužas, panaikinti skendimo pėdsakus. Eckas pridūrė, kad turėjo operatyvinę būtinybę daryti tai, ką darė, nes jo pirmoji pareiga buvo užtikrinti, kad povandeninis laivas būtų apsaugotas nuo lėktuvų atakos, o vienintelis būdas tai padaryti sunaikinti visus skendimo pėdsakus. Ecko argumentai buvo pripažinti nepakankamais ir jis buvo pripažintas kaltu nužudžius įgulos narius. (The United Nations War Crimes Commission, 1947, p. 1-21) Taigi, šioje byloje nebuvo įrodytas veiksmų būtinumas karinės paskirties tikslui pasiekti. Pagal svarbą įgyvendinti karinį tikslą buvo nesilaikyta proporcingumo principo ir žala, kuri atsirado dėl Ecko veiksmų buvo neproporcingai didesnė. Todėl jo pasirinktos priemonės nebuvo svarbios siekiant karinio tikslo. Darbo autorės nuomone, priešingas teismo vertinimas būtų jeigu tokie veiksmai būtų atlikti dėl visuomeninės svarbos ir siekio apsaugoti civilius, o ne siekiant apsaugoti laivą ar išvengti galimybės būti paimti įkaitais.

Antroji rūšis įvardijama, kaip priemonės, kurios mažiau žalingos pasirinkimas, kadangi beveik visada yra dvi ar daugiau pagrįstai galimų veiksmų krypčių, kurios iš esmės yra svarbios tikslui pasiekti. Karinis būtinumas reikalauja, kad iš visų pagrįstai prieinamų ir materialiai svarbių priemonių, susijusių su tam tikru kariniu tikslu, turi būti pasirenkamos tokios priemonės, kurios daro mažiausią žalą objektams, kurie saugomi tarptautinės humanitarinės teisės, priešingas vertinimas, kai renkantis karo veiksmus - mažiau žalinga priemonė buvo pagrįstai bei akivaizdžiai prieinama, tačiau kariaujanti šalis pasirinko kitą priemonę, kuri akivaizdžiai buvo žalingesnė.

Trečioji rūšis, kai žala, kurią priemonė būtų sukėlus, nebuvo neproporcinga naudai, kurią būtų galima pasiekti. Karinis būtinumas yra netaikomas, jei dėl priemonės atsiradusi žala yra neproporcinga tikslo karinei vertei, net ir tuo atveju, jei priemonė yra mažiausiai žalinga iš visų pagrįstai prieinamų ir su tikslu iš esmės susijusių alternatyvų. Atsižvelgiant į minimą proporcingumo principo apraišką šioje priemonės rūšyje, vertėtų paminėti, kad nėra vieningos nuomonės dėl to, kaip proporcingumas veikia karinio būtinumo sąvoką, ir atvirkščiai. Vieni proporcingumą traktuoja kaip karinės būtinybės elementą, kiti teigia, kad būtent karinė būtinybė yra proporcingumo elementas. Vienas iš sunkumų šiuo atveju yra tai, kad išimtinė karinė būtinybė veikia siaurose aiškių išlygų ribose, o proporcingumas pasirodo įvairiose tarptautinės teisės srityse ir jo apimtis bei kintamieji nebūtinai yra vienodi. Todėl kaip išskirtinis karinio būtinumo elementas, proporcingumas pasveria žalą, kurią priemonė padarytų saugomiems asmenims, objektams ir interesams, palyginti su karinio tikslo, kurį priemonė pasiektų, verte.

Apibendrinant, pastebiu, kad priemonės reikalingumas pasiekti karinį tikslą privalo būti ne per daug žalingos lyginant su kitomis galimomis priemonėmis ir tikėtiniu rezultatu, kadangi vienas iš karinio būtinumo reikalavimų, kylantis iš proporcingumo principo, suponuoja pareigą įvertinti priemones ir jų (ne)ketinamą sukelti žalą.

Svarbu paminėti, kad kaip ir karinis tikslas turi būti atitinkantis tarptautinei humanitarinei teisei, taip ir priemonė. Atsižvelgiant į JAV karinės komisijos bylą Augsberge, Vokietijoje, kurioje buvo nuteistas Gunther Thiele ir George Steinert dėl karo belaisvio nužudymo, byloje pagrobėjas tvirtino, kad mūšyje trūkstant pėstininkų, kariniui padaliniui įbauginti gyventojus, kariniu požiūriu buvo būtina tam, jog būtų palaikoma tvarka ir saugumas. Šis teiginys buvo atmetas, kadangi akivaizdu, kad tarptautinė humanitarinė teisė draudžia tokias priemones, kurios baugina ir terorizuoja civilius. (Trial of Gunther Thiele and Georg Steinert, 1945). Taipogi, Ženevos konvencijos IV 53 straipsnis draudžia kariaujančiai šaliai naikinti nekilnojamąjį ar asmeninį turtą okupuotoje teritorijoje, išskyrus atvejus, kai toks naikinimas yra absoliučiai būtinas dėl karinių operacijų, tačiau pagal I papildomo protokolo 54 straipsnio 2 dalį pajėgoms nebegalima taikyti šios išimties, susijusios su objektais, kurie yra būtini civilių gyventojų išlikimui, kas papildo priemonės ribojimą dėl tarptautinės humanitarinės teisės normų, todėl vadams planuojant karinius veiksmus svarbu atsižvelgti ar jų pasirenkamos priemonės, kurios pagal karinio tikslo siekimą atrodo būtinos nepažeidžia tarptautinėje humanitarinėje teisėje įtvirtinamų normų.

Remiantis, dar vienu N. Hayashi pateiktu pavyzdžiu, Erichas von Mansteinas buvo kaltinamas dėl okupuotos Ukrainos nuniokojimo ir vietinių gyventojų deportacijos iš jos. Jį ginantieji aiškino, kad nuniokojimas buvo neišvengiamas dėl karinių aplinkybių. (Hayashi, 2010, p. 91) Deportacijos, kaip priemonės (ne)atitinkančios tarptautinę humanitarinę teisę pateisinimo klausimas iš savęs buvo labai komplikotas ir teismų praktikoje buvo daug apie jį sprendžiama. Byloje Blagojević & Jokić teismas išsamiai išdėstė ir būtinos karinės priežasties apibrėžtį, ir teisėtos deportacijos reikalavimus. Teismas nurodė, kad, siekdamas nustatyti, ar karinės priežastys iš tikrųjų buvo viršijančios būtinumą bei ar iš tikrųjų egzistavo karinė ar kita didelė grėsmė gyventojų fiziniam saugumui ir ar atitinkama karinė operacija buvo „imperatyvi“. Svarbu, kad ne kiekviena karinė priežastis ar operacija yra imperatyvi ir kad tik tos priežastys ir operacijos, kurios yra gyvybiškai svarbios visos karinės operacijos sėkmei, yra pakankamos priverstiniam perkėlimui ar deportacijai pateisinti. Teismas taip pat aptarė konkrečius reikalavimus, keliamus teisėtai deportacijai, kaip priemonei, ir nurodė, kad evakuojanti šalis privalo užtikrinti, kad civiliai gyventojai, kiek tai įmanoma, būtų tinkamai aprūpinti apgyvendinimo, higienos, sveikatos, saugumo ir mitybos požiūriu. Pridursiu, kad jei tariamos evakuacijos rezultatas yra civilių gyventojų sugražinimas į teritoriją jau nutraukus karo veiksmus, tai vis tiek nebus teisėta evakuacija, jei evakuacijos metu nebus tinkamai pasirūpinta civiliais gyventojais. (2007 m. gegužės 9 d. sprendimas byloje Prokuroras v. Blagojević & Jokić Nr. IT-02-60)

Apibendrinant galima teigti, kad nurodytas pavyzdys dėl karinės priemonės atitikties tarptautinei humanitarinei teisei, gali išaiškėti tik po karo pabaigos, o ne jo metu, todėl vertinant pagal keliamą karinio būtinumo reikalavimą, kad priemonė turi atitikti tarptautinę humanitarinę teisę kvalifikavimas, tam tikrose situacijos yra išaiškinamas daug vėliau.

3. Ukraina v. Rusija

3.1. Faktinė situacija

Karai yra svarbi istorijos dalis, tai skaudžios pamokos visuomenei. Po įvairių karų atsirado naujų reglamentų, statutų, protokolų bei sutarčių, atrodo, kad jau visas reguliavimas valstybėms gyventi taikoje yra pateiktas visuomenei, tačiau 2022 m. vasario 21 d. pasaulyje nuaidėjo žinia, kad buvo užpulata suvereni valstybė. Rusija teigė, kad pripažįsta atskiras Donecko ir Luhansko respublikas, kurios remiantis tarptautine teise nėra nepriklausomos nuo Ukrainos. Taip buvo pradėtos Rusijos atakos prieš Ukrainą.

Remiantis viešai teikiama informacija internete bei visuomenėje apie karo eigą, minėtos dienos rytą Rusijos prezidentas Vladimiras Putinas paskelbė, kad nusprendė pradėti specialią karinę operaciją Ukrainoje, kurios tikslas - demilitarizuoti ir denacifikuoti Ukrainą, Rusijos karinė invazija į Ukrainą prasidėjo iš karto po šio viešo pranešimo. Ukraina buvo apsupta, taikiniai Kijeve, Charkove ir kitose Ukrainos vietovėse buvo apšaudomi raketomis, sunaikinta vienuolika Ukrainos aerodromų, vadaviečių ir radarų stočių, sudarančių Kijevo priešlėktuvinės gynybos sistemą, užgrobtas Černobylio atominė elektrinė, pastebėtas padidėjęs radiacijos lygis. Be to, nuo 2022 m. vasario mėn. atakuojant įvairius Ukrainos miestus, tokius kaip Chersonas, Konotopas, Charkovas ir t. t., pasaulio žiniasklaida išplatino nuotraukas, kuriose užfiksuotas Kijeve manevrinės raketos sunaikintas civilinis daugiabutis. Tarp taikinių taip pat buvo degalų sandėliai ir vamzdiniai, o Charkove raketos nuniokojo gyvenamuosius rajonus ir nusinešė daug civilių gyventojų gyvybių.

2022 m. kovo 1 d. Rusijos kariai sunaikino Kijevo televizijos ir radijo bokštų transliavimo infrastruktūrą ir apgadino Babin Jaro memorialą - vieną pagrindinių Holokausto atminimo vietų Ukrainoje. Daugelyje miestų nebuvo vandens, elektros, šildymo, trūko maisto, o atidaryti humanitariniai koridoriai realiai neveikė, nes, kaip pranešama, juos apšaudė Rusijos pajėgos. 2022 m. kovo 9 d. Charkovas ir Mariupolis toliau buvo bombarduojami, sugriauta Mariupolio vaikų ligoninė ir gimdymo namai, mieste trūko vaistų, nutrūko elektros energijos tiekimas ir kitos paslaugos. 2022 m. kovo 12 d. Ukrainos pateiktais duomenimis, iš 14 suplanuotų humanitarinių koridorių buvo pasinaudota devyniais, kadangi kitais dėl Rusijos karių veiksmų naudotis buvo nesaugu. Melitopolyje buvo pagrobtas miesto meras, atsisakęs bendradarbiauti su okupantais. 2022 m. kovo 16 d. buvo apšaudytas Zaporožės miestas, jo geležinkelio stotis ir botanikos sodas, taip pat Vynčia ir jos televizijos retransliacijos bokštas. Rusijos karo laivai apšaudė keturias gyvenvietes Odesos jūros pakrantėje. Buvo subombarduotas Mariupolio dramos teatras, kuriame buvo pasislėpę šimtai žmonių su vaikais, ir sugriauta apie 80 % miesto namų. 2022 m. kovo 21-22 d. Okupuotame Chersone Rusijos pajėgos apšaudė civilius gyventojus, o JAV gynybos departamentas pareiškė tikėjimą, kad Rusijos pajėgos Ukrainoje sąmoningai taikosi į taikius gyventojus. 2022 m. kovo 28-29 d. Ukrainos atstovas Jungtinėse Tautose pareiškė, kad Rusija pereina prie plano B - sukurti humanitarinę katastrofą visoje Ukrainoje.

Toliau buvo apšaudomas Mariupolis ir kiti miestai, o Mykolajove buvo sugriautas regioninės vyriausybės pastatas (žuvo mažiausiai 12 žmonių). Ukrainos duomenimis, nuo Rusijos invazijos pradžios žuvo mažiausiai 148 vaikai. 2022 m. balandžio 11-13 d. Mariupolį tebeginantis Ukrainos pajėgų batalionas „Azov“ pranešė, kad Rusijos bepilotis lėktuvas ant karių ir civilių numetė nuodingą medžiagą. 2022 m. gegužės 3-4 d. sprogimai Lvove apgadino tris elektros pastotes ir nutraukė elektros energijos tiekimą dalyje miesto; Dniepro, Kijevo ir Kirovogrado miestuose, CNN duomenimis, Putinas gegužės 9 d. vietoj specialios operacijos Ukrainai skelbia karą; gegužės 7-9 d. per karinį paradą Maskvoje į Odesą buvo paleistos 4 raketos. Rusijoje rastos 66 deportuotų ukrainiečių stovyklos, kai kurios gana toli nuo Ukrainos sienos.

2022 m. liepos 1 d. naktį į 2022 m. liepos 2 d. naktį strateginis lėktuvas Tu 22 iš Juodosios jūros sudavė smūgį raketomis Odesos srities Belhorodo Dnistrovskio rajone, trimis raketomis pataikydamas į gyvenamąjį namą ir du poilsio namus, žuvo mažiausiai 17 žmonių, o liepos 8-10 d. Rusija apšaudė gyvenamuosius rajonus Donecko srityje, kur buvo sunaikinti namai ir civiliai gyventojai. Rusijos remiama Charkovo srities okupacinė valdžia paskelbė, kad šis Ukrainos regionas yra neatskiriama Rusijos žemių dalis. 2022 m. rugpjūčio 4-5 d. Ukrainos užsienio reikalų ministras Dmytro Kuleba sukritikavo „Amnesty International“ ataskaitą, kurioje teigiama, kad Kijevas, dislokuodamas karius gyvenamuosiuose rajonuose, kelia pavojų civiliams, ir pavadino ją neteisinga. Ukrainos prezidentas paaiškino, kad šia ataskaita bandoma pateisinti teroristinę valstybę ir perkelti atsakomybę nuo agresoriaus aukai. 2022 m. spalio 17-18 d. Rusija toliau atakavo Ukrainos infrastruktūrą ir civilinius objektus. Kijevui buvo suduoti penki bepiločių orlaivių smūgiai, nukentėjo gyvenamasis namas ir energetikos infrastruktūra.

Remiantis aprašomomis faktinėmis aplinkybėmis, kuriose akcentuojamas išreikštas karinis tikslas, karinė operacija, aprašomi Rusijos pasirinkti taikymosi objektai, dėl kurių pasirinkimo žuvo daug civilių, viso karo metu buvo taikomasi į civilių objektus bei pačius civilius. Taikytasi ir į gamyklas bei įvairias saugyklas. Keliamas pavojus gamtai, žmonėms, visuomenei, žeidžiamos demokratiškos vertybės.

Dar vienas praktikoje jau pasireiškęs incidentas, kai karo metu nuniokojimas tiltas, 2022 m. lapkričio 11 d. besitraukdami rusai susprogdino Antonivkos tiltą. Europos Parlamentas paskelbė Rusiją valstybe, kuri remia terorizmą ir naudoja teroristinius metodus (suprantami, kaip ginkluotos atakos neskirstant taikinių) asmenų bauginimui, šiai rezoliucijai pritarė 494 Europos Parlamento nariai. 2023 m. vasario 23 d. Jungtinių

Tautų Generalinė Asamblėja didžiule balsų dauguma balsavo už reikalavimą, kad Rusija nedelsiant ir besąlygiškai išvestų savo kariuomenę iš Ukrainos, ir, minint pirmąsias karo metines, paragino užtikrinti teisingą ir ilgalaikę taiką. Balsuojant Ukraina sulaukė tvirtos paramos: 141 iš 193 Jungtinių Tautų narių balsavo už, 7 – prieš, o 32, tarp jų Kinija ir Indija, susilaikė. Padėtis fronte įtempta: Rusijos pajėgos toliau mėgino miestą apsupti, bet judama pirmyn labai lėtai, prie Vuhledaro artilerijos ugnies intensyvumas padvigubėjo. (Rusijos karinė invazija į Ukrainą)

2023 m. kovo 17 d. Tarptautinis Baudžiamas Teismas Hagoje paskelbė, kad išduotas arešto orderis V. Putinui ir Rusijos vaikų teisių apsaugos kontrolierei Marijai Lvovai-Belovai. Orderis išduotas dėl karo nusikaltimų – neteisėto gyventojų (vaikų) deportacijos ir neteisėto gyventojų (vaikų) perkėlimo iš okupuotų Ukrainos teritorijų į Rusiją.

Ukrainoje JAV ir užsienio valstybių vyriausybių atstovai bei analitikai teigė, kad kai kurie Rusijos veiksmai, gali būti laikomi karo teisės pažeidimais, pavyzdžiui, balistinių raketų ir kitų sprogstamųjų ginklų naudojimas be atrankos tankiai apgyvendintose teritorijose, oro atakos, kurių metu buvo apgadintas Holokausto memorialas, išpuoliai prieš civilius gyventojus, branduolinių elektrinių užgrobimas, išpuoliai prieš ligoninėse, puolimas ir užminavimas sutartų humanitarinių koridorių, skirtų civiliams evakuotis iš aktyvaus konflikto zonų ir humanitarinėms prekėms į jas įvežti bei kasetinių šaudmenų naudojimas, kuriais buvo padaryta žala ligoninei, gyvenamiesiems rajonams ir vaikų darželiui. Priduriama, kad nei Ukraina, nei Rusija nėra prisijungusios prie Konvencijos dėl kasetinių šaudmenų, šių šaudmenų naudojimas gali būti susijęs su kitais netinkamų karinių veiksmų draudimais, kurie minimi šiame darbe. Taipogi, JAV ir užsienio valstybių vyriausybių atstovai bei analitikai pažymėjo, kad Ukrainos elgesys taip pat gali būti neteisėtas. Visų pirma, viešas suimtų Rusijos karių demonstravimas per spaudos konferenciją gali būti susijęs su Trečiosios Ženevos konvencijos reikalavimu humaniškai elgtis su kariais ir apsaugoti juos.

Vertėtų paminėti, kad Tarptautinis Baudžiamasis Teismas renka įrodymus apie galimus karo nusikaltimus ir kitus tarptautinės teisės pažeidimus Ukrainoje. Žiniasklaidos priemonės, piliečiai ir kitos nevyriausybinės grupės kaupia vartotojų sukurtus vaizdo įrašus apie Rusijos karinius veiksmus, kurie galėtų būti karo nusikaltimų įrodymai. Vis dėlto išlieka daug kliūčių tarptautinės atsakomybės taikymui, o Rusija neigia, kad taikosi į civilius gyventojus ar pažeidžia tarptautinę teisę.

Atsižvelgiant į nurodytus faktus, šiame darbe bus vertinami aprašyti Rusijos veiksmai, jų atitiktis karinio būtinumo reikalavimams ir tarptautinei humanitarinei teisei.

3.2. Vertinimas pagal tarptautinės humanitarinės teisės principus iš kurių kildinami karinio būtinumo reikalavimai

3.2.1. Ukrainos karo vertinimas per karinio būtinumo principą

Pasikartosiu, jog karinis būtinumas yra suprantamas, kaip pateisinamas smurto panaudojimas, ginkluotos jėgos naudojimas yra teisėtas tik tada, kai bandoma pasiekti konkrečių karinių tikslų, nors ginkluoto konflikto atveju vienintelis teisėtas karinis tikslas yra susilpninti kitų konflikto šalių karinį pajėgumą ir tik tada, jei jis neviršija proporcingumo principo ribų. Pirma, Rusija atakavo Ukraina apšaudydama raketomis ir teigė, kad ginasi nuo bendros grėsmės, kurią daugiausia kelia Jungtinės Valstijos ir kitos NATO narės. Jungtinių Tautų Chartijos 51 straipsnyje įtvirtinta valstybių „prigimtinė teisė“ į savigyną, kai „įvyksta ginkluotas užpuolimas“, nors esama įvairių nuomonių dėl to, kiek neišvengiamas turi būti užpuolimas, kad būtų leidžiama panaudoti jėgą savigynai, galima daryti išvadą, kad karinių veiksmų Ukrainoje, keliančių grėsmę Rusijos valstybei, nebuvimas reiškia, kad Rusijos savigynos argumentas yra nepagrįstas jokiais standartais ir savigyna nebuvo galima.

Antra, akivaizdus Rusijos veiksmų tikslas buvo tautos įbauginimas, nes praėjus kelioms minutėms po V. Putino pranešimo apie Ukrainą buvo pranešta apie sprogimus Kijeve, Charkove, Odesoje ir Donbaso regione, neidentifikuojant jei taikinių nei atsižvelgiant į kitus karinio būtinumo reikalavimus. Atsižvelgiant į tai, kad buvo vykdomos atakos neatskiriant taikinių, nukentėjo tiek civiliai, tiek civiliniai objektai, ką draudžia tarptautinės humanitarinės teisės normos ir savaime jau yra kvalifikuojama kaip karo nusikaltimas. Be to, karine būtinybė taip pat negalima remtis tam, kad pulti kultūrines vertės objektus, jei tai nesuteiktų teisėtos naudos, pavyzdžiui, siekiant skleisti terorą tarp civilių gyventojų, kuriam taikomas atskiras draudimas pagal I papildomo protokolo 51 straipsnio 2 dalį, faktuose pateikiama, kad Rusija puolė į tokio pobūdžio objektus. Tai reiškia, kad Rusijos puolimai ne tik į civilius, bet ir įvairius objektus remiantis minimu straipsniu dėl teroro skleidimo laikomi neteisėtais. Nurodyti veiksmai ne tik yra neproporcingi, bet ir iš esmės pats tikslas imponuoja teroristinių metodų išraišką, kadangi terorizmo taikinys yra civiliai gyventojai, o pagrindinė priemonė yra baimės sukėlimas.

Paminint proporcingumo principą, net ir tais atvejais, kai galima atsisakyti būtinojo karinio reikalingumo, puolimo metu reikia imtis atsargumo priemonių, kad būtų išvengta neproporcingos žalos, įskaitant miestų aplinką. (Kristin Hausler, 2022) Taipogi, 1907 m. Konvencija dėl taikaus tarptautinių ginčų sprendimo nustato galimybę ginčus spręsti arbitraže bei nurodo, kad šalys spęsdamos ginčus turi stengtis kiek įmanoma užkirsti kelią jėgos naudojimui valstybių tarpusavio santykiuose. Šiuo atveju nebuvo bandoma taikiai spręsti ginčo. Kiti įmanomi žingsniai be Rusijos įsikišimo į Ukrainos teritoriją – sekimas Kosovo pavyzdžiu, kuris 2008 m. vasario 17 d. parlamente paskelbė ir vienbalsiai priėmė deklaraciją dėl atsiskyrimo nuo Serbijos. Todėl be ėmimosi tariamos karinės būtinybės, buvo galima atsisakyti įsiveržimo, nes be visa to remiantis teisės normomis ginčą buvo įmanoma išspręsti taikiomis ar mažiau žalingomis priemonėmis, o Rusijos pasirinktas veiksmas įsiveržti į kitos valstybės teritoriją jau savaime kaip netinkama priemonė pažeidžia tarptautinės teisės normas. Taigi atsižvelgiant į karinio būtinumo sampratą plėtojimą, jog „ginkluoto konflikto atveju vienintelis teisėtas karinis tikslas yra susilpninti kitų konflikto šalių karinį pajėgumą“, šiuo atveju Rusija vykdydama įsiveržimą negalėjo remtis karinio būtinumo principu, kadangi pati pradėjo karinius veiksmus, kurie nebuvo nei būtini ar proporcingi.

Vertėtų priminti „karinio tikslo“ apibrėžimą reglamentuotą 52 straipsnyje I papildomame protokole, kuriame kaip išsiaiškinome nurodyta, kad kariniai tikslai apsiriboja objektais, kurie pagal savo pobūdį, vietą, paskirtį ar panaudojimą veiksmingai prisideda prie kariuomenės veiksmų ir kurių veiksmų rezultatas yra visiškas ar dalinis sunaikinimas, paėmimas ar neutralizavimas tuo metu vyravusiomis aplinkybėmis, suteikia neabejotiną karinį pranašumą, tačiau Ukrainos ir Rusijos atveju Rusijos išreikštas tikslas taikytis į objektus be identifikavimo, užsiimti masiniu naikinimu - nėra karinis tikslas, veikiau tikslas remtas terorizmo bei despotijos ideologijomis.

Apibendrinant karinio būtinumo principo sampratą aiškinimą bei taikymą Rusijos veiksmams, karinis būtinumas, kurio imtasi dėl tariamai kenčiančių rusakalbių rajonų, kurie teisiškai yra suverenos valstybės Ukrainos teritorijoje, Rusijos veiksmai nėra pateisinami kaip tinkami analizuojant per karinio būtinumo principo sampratą bei tarptautinės viešosios teisės plėtojamą praktiką, o nurodomas karinis tikslas neatitinka Ženevos konvencijos I protokolo 52 straipsnyje aprašytos sąvokos, kaip turi būti suprantamas karinis tikslas. Taigi šio principo reglamentavimo Rusija visiškai nesilaikė, todėl jos veiksmas, kaip įsibrovimas į kitos suverenos šalies teritoriją, joje vykdomos

atakos į objektus jų neidentifikuojant, ginantis karinio būtinumo principu yra nepateisinamas, kadangi veiksmai nebuvo būtini.

3.2.2. Ukrainos karo vertinimas per atskyrimo principą

Sugrįžtant prie principų sampratų, atskyrimo principas, nurodo, kad reikia žinoti, kas gali būti taikinyis ir kokią apsaugą suteikti priklausomai nuo to, kokiai kategorijai asmuo priklauso. Kaip jau ir minėta, teismų praktikoje išreikšta, kad atskyrimo principą pažeidžia tokie ginklai, kurie negali identifikuoti objekto rūšies, todėl vertinant Ukrainos bei Rusijos karą, vertėtų paminėti, kad Kijeve rusų manevrinė raketa sunaikino civilinį daugiabutį, sugriauta Mariupolio vaikų ligoninė ir gimdymo namai, kiti civilinės reikšmės objektai (reikalingi išgyvenimui, kultūrinės svarbos ir t. t.), kurie niekaip negalėjo būti pritaikomi kariniams tikslams, ar kad juos būtų galima identifikuoti kaip „dual-use“ objektais. Pastebėtina, kad vykdant karinius veiksmus, Rusijos kariuomenė planuodama karinius veiksmus netyrė, kas pagal atskyrimo principo sampratą gali būti karinis taikinyis bei kokia planuojama objektų apsauga. Papildyčiau, kad iš esmės atskyrimo principo nebuvo laikomasi, kadangi buvo taikomasi į kiekvieną objektą ir kiekvieną asmenį jų neidentifikuojant (neatskiriant). Dėl tokio pobūdžio veiksmų ne viena institucija bei ne vienas visuomenės atstovas garsiai išsireiškė, kad Rusija specialiai nesilaikė atskyrimo principo, kadangi buvo siekiama absoliučiu chaosu bauginti visus pasaulio žmones ir bandyti įrodyti, kad tarptautinės humanitarinės teisės įstatymai teroristinei valstybei nėra neegzistuoja.

Paminint Jungtinių Tautų Žmogaus teisių tarybos 52 sesijos ataskaitoje išdėstytą vertinimą, nurodoma, kad vykstant karo veiksams, Rusijos ginkluotosios pajėgos kėlė didelį pavojų civiliams gyventojams. Nustatė, kad ne kartą jos sąmoningai išdėstė savo karius ar įrangą gyvenamuosiuose rajonuose ir kartais privertė civilius gyventojus likti ten arba netoli jų pozicijų. Karinės operacijos šalia Zaporožės atominės elektrinės, esančios Enerhodare, Zaporožės srityje, kėlė didelį pavojų elektrinei, todėl kilo rimto branduolinio incidento pavojus. 2022 m. kovo 4 d. Rusijos ginkluotosios pajėgos pradėjo elektrinės puolimą, o joms bandant perimti kontrolę prasidėjo smarkūs mūšiai, kurių visuomenei paplatintuose vaizdo įrašuose matyti, kad dėl užpuolimo kilo gaisras, kuris padarė žalos daliai elektrinės. Be to, Rusijos ginkluotosios pajėgos elektrinėje ir šalia jos išdėstė karinę įrangą ir iš ten rengė atakas. Komisija taip pat užfiksavo, kad Ukrainos ginkluotųjų pajėgų kontroliuojamoje teritorijoje kai kuriais atvejais nebuvo užtikrintas ginkluotųjų pajėgų ir civilių gyventojų atskyrimas, todėl civiliams gyventojams kilo

pavojus. Taip buvo, pavyzdžiui, Černigovo mieste, kur Ukrainos teritorinės gynybos pajėgos buvo įsirengusios būstinę 18-oje mokykloje, o kai kurie jų nariai buvo įsikūrę 21-oje mokykloje. Šiose mokyklose taip pat buvo dalijama humanitarinė pagalba gyventojams, o 2022 m. kovo 3 d. oro atakomis buvo smogiama abiem mokykloms, žuvo civiliai gyventojai ir kariškiai. Komisija padarė išvadą, kad šalys kėlė pavojų civiliams gyventojams, nes nesiimdamos reikiamų atsargumo priemonių, kiek tai buvo įmanoma, pavyzdžiui, vengdamos karinius tikslus išdėstyti tankiai apgyvendintose teritorijose arba šalia jų, ir taip pažeidė tarptautinę humanitarinę teisę. Be to, iš tarptautinės humanitarinės teisės matyti, kad Rusijos ginkluotosios pajėgos turi vengti bet kokių karinių tikslų šalia branduolinės elektrinės, o abi šalys - kad elektrinė netaptų puolimo objektu, kas pagal faktų visumą įrodo, kad tiek elektrinės puolimas, tiek ataka prieš mokyklas akivaizdus atskyrimo principo pažeidimas, todėl Komisija ataskaitoje nurodė, kad Rusijos ginkluotosios pajėgos vykdė atakas prieš civilius gyventojus ir civilinius objektus, o tai yra tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimas ir teisės į gyvybę pažeidimas, kas prilygsta karo nusikaltimams.

Paanalizavus minimas faktines aplinkybes, Rusija visus pasirinktus taikiniu galimai atskyrė tik su idėja, kad neva jei objektas yra Ukrainoje – jis identifikuojamas, kaip karinis objektas, nes Ukrainą reikia bauginti, palaužti. Nors Rusijos Federacijos tarptautinės humanitarinės teisės taikymo taisyklėse teigiama, kad civiliams gyventojams taikoma apsauga, kuri draudžia juos paversti puolimo objektu. Pati šalis prieštarauja sau, todėl kitokio šios šalies agresorės pasirinkto atskyrimo principo interpretavimo, atsižvelgiant į jos veiksmus sunku suprasti ir kvalifikuoti kitaip nei atskyrimo principo pažeidimą.

3.2.3. Ukrainos karo vertinimas per proporcingumo principą

Kaip ir minėta proporcingumo principas numato pusiausvyros privalomumą tarp naudojamų priemonių ir siekiamo tikslo, t. y. kokia jėga yra moraliai leistina karo veiksmuose, kad padaryta žala turėtų būti proporcinga siekiamam tikslui ir kad karo veiksmų mastas ir smurtas turi būti sušvelninti, kad būtų kuo mažiau aukų. Atsižvelgiant į karinių veiksmų pradžią, Rusija jau paprieštaravo proporcingumo principui, pasirinkdami didesnę žalą, neatrinkdama taikinių, pradėjo ginkluotą konfliktą įžengdama su kariniais vienetais į svetimą teritoriją, pradėjo masinį miestų naikinimą ir t. t. Tačiau ne tik bendrai vertinant veiksmų visumą yra matomas akivaizdus proporcingumo principo

pažeidimas, tačiau individualiai vertinant pasirinktus objektus bei kirčius Ukrainos žmonėms.

Pasigilinus į Rusijos pasirinktus taikinius kaip oro uostai, keliai ir tiltai – jie identifikuojami pagal savo paskirtį kaip civiliniai objektai, tačiau šiuos objektus galima pulti, jei jie naudojami kariniais tikslais arba jei ant jų ar juose yra karinių objektų. Taikant proporcingumo taisyklę, pagal kurią reikalaujama, kad konflikto šalys pasvertų trumpalaikę ir ilgalaikę žalą civiliams gyventojams ir tikėtiną karinę naudą, kurią galima gauti juos užpuolus, šalys turi apsvarstyti visus būdus, kaip sumažinti poveikį civiliams gyventojams, o jei numatoma žala civiliams gyventojams yra didesnė už numatomą karinę naudą, tokie veiksmai yra nepateisinami remiantis proporcingumo principu. Paminint tai, kad ne tik oro uostus, tiltus bei kelius Rusija naikino, tačiau ir transliavimo įrenginius, kurių naikinimas yra pateisinamas tik jei įrenginiai veiksmingai prisideda prie karinių veiksmų, tačiau Ukrainoje šios išlygos nebuvo, minimi įrenginiai prie karinių veiksmų neprisidėjo. Ligoninių naikinimas, pagal šį principą yra visiškai nepateisinamas. Atsiminus Rusijos išreikštą argumentą, kodėl buvo taikomasi į vaikų mokyklas, buvo bandoma teisintis, kad mokykloje buvo Ukrainos kariniai vienetai. Remiantis tarptautinės humanitarinės teisės taisyklėmis, šiuo atveju proporcingumo principo svarba yra tokia pati mokyklai kaip ir ligoninei, kad nepaisant to jei ir mokyklos teritorijoje būtų kariniai vienetai, mokykloje buvo ir civilių, kurie jokiais savo veiksmais nedalyvavo kare ir tam įtakos neturėjo, todėl vien pasirinkus tokio pobūdžio taikinį, remiantis 52 straipsnio 3 dalimi, kurioje nurodoma, kad objektas paprastai skirtas civiliniams tikslams, pavyzdžiui, bažnyčia, gyvenamasis namas ar kiti gyvenamieji pastatai arba mokykla, nenaudojami efektyviai padėti karo veiksams, manoma, kad toks objektas naudojamas civiliniams tikslams, todėl šiuos objektus suniokojus proporcingumo principas buvo pažeistas.

Vertinant kitą objektų rūšį, vertėtų paminėti Žmogaus teisių tarybos 52 sesijos ataskaitą, kurioje Komisija taip pat vertino ir atakas susijusias su energetikos įrenginiais Ukrainoje, kadangi Rusijos ginkluotosios pajėgos nuo 2022 m. spalio 10 d. pradėjo pulti su energetika susijusią infrastruktūrą. Tačiau prezidentui V. Putinui pareiškus, kad "Gynybos ministerijos siūlymu ir pagal Rusijos generalinio štabo planą buvo pradėtas masinis smūgis tolimojo nuotolio tiksliais oro, jūrų ir sausumos ginklais prieš Ukrainos energetikos, karinius ir ryšių objektus", atakos pasikeitė keliais svarbiais aspektais. Pirma, smarkiai padidėjo atakų intensyvumas: nuo 2022 m. spalio 10 d. iki 2023 m. vasario 1 d. buvo surengta mažiausiai 13 atakų bangų, per kurias buvo panaudota

šimtai tolimojo nuotolio raketų ir dronų su sprogmenimis. Antra, išsiplėtė geografinis mastas - išpuoliai paveikė 20 iš 24 Ukrainos regionų. Galiausiai, jei iki 2022 m. spalio 10 d. išpuoliai daugiausia buvo nukreipti prieš kuro įrenginius ir elektros infrastruktūrą, susijusią su geležinkelių sistema, tai po šios datos išpuoliai sistemingai buvo nukreipti prieš elektrines ir kitą infrastruktūrą, kuri yra itin svarbi elektros energijos perdavimui ir šilumos gamybai visoje Ukrainoje. Remdamasi šiais veiksniais, Komisija nustatė, kad išpuoliai prieš energetikos infrastruktūrą po 2022 m. spalio 10 d. buvo plačiai paplitę ir sistemingi ir kad jais siekta sutrikdyti visos šalies energetikos sistemą, o jų poveikis šildymo sistemai buvo nuspėjamas. Ištisi regionai ir milijonai žmonių tam tikrais laikotarpiais liko be elektros energijos ir šildymo, ypač žiemą, ir dėl to buvo apsunkinta galimybė gauti, visų pirma, vandenį, maistą, sveikatos priežiūrą ir švietimą. Nepaisant to, kad po kelių pirmųjų atakų buvo viešai pranešta apie civiliams padarytą žalą, Rusijos ginkluotosios pajėgos ir toliau taikėsi į energetikos infrastruktūrą, toliau darydamos neproporcingą žalą civiliams taikydamosi į civiliams išgyvenimui reikalingus objektus. Taryba padarė išvadą, kad šios Rusijos ginkluotųjų pajėgų atakos buvo neproporcingos ir kad jos yra karo nusikaltimas, susijęs su pernelyg dideliu atsitiktinių mirčių, sužalojimų ar žalos skaičiumi.

Atsižvelgiant į tai, kad atskyrimo principas dažnai persipina kartu su proporcingumo principu, analizuojama situaciją šią principų sąveiką tik patvirtina, kadangi esant karinių veiksmų chaosui bei taikymui į bet kokius objektus, žala net yra nematuojama, kadangi nėra su kuo vertinti proporciją. Šiuo atveju matoma, kad Rusijos veiksmai kaip neturėdami jokių apibrėžtų bei teisiškai galimų vertinti pateisinamais karinių tikslų bei visiškai nesilaikydama atskyrimo principo daro tik neproporcingą žalą kitai valstybei bei jos gyventojams, tuo pažeisdama ir šį karinį principą.

3.2.4. Ukrainos karo vertinimas per humaniškumo principą

Kaip ir aprašant šį principą buvo teigta, kad humaniškumo principas kartais vadinamas nereikalingų kančių vengimo principas arba nereikalingo sužalojimo vengimo principas, imponuoja reikalavimą karo strategams, vadams, jog jie turėtų vadovauti siekdami užtikrinti, kad jų vadovaujami kariai žinotų, jog žiaurumas ir nereikalingų kančių sukėlimas nebus toleruojamas. Ukrainos ir Rusijos karo vertinime, atrodo priešingai, vietoj to, kad anti-humaniški veiksmai būtų smerkiami - žiaurumas bei nereikalingų kančių sukėlimas yra skatinamas.

Atsižvelgiant į minėtas faktines aplinkybes, taip pat ir nepaminėtus faktus, kad įvairaus amžiaus Ukrainos moterys buvo ir galimai yra prievartaujamos, remiantis Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos ataskaitomis formuotomis nuo vasario 24 d. iki birželio 25 d. būta pranešimų, rodančių, kad vadinamuose „filtravimo centruose“ žmonės žiauriai tardomi ir kad jiems atliekamos žeminančios asmens apžiūros. Jose priduriama, kad asmenys, kurie, kaip nustatyta, bendradarbiavo su Kijevu, „dažnai paprasčiausiai dingsta“, o kai kurie iš jų esą perkeliami į Rusijos kontroliuojamas teritorijas, kur yra sulaikomi ar net nužudomi.

Ataskaitos parengtos remiantis trijų Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos paskirtų ekspertų misija, kurios tikslas nuo balandžio 1 d. iki birželio 25 d. stebėti karą Ukrainoje. Tai buvo antroji organizacijos misija po panašios misijos, kuri apėmė laikotarpį nuo vasario 24 d. invazijos iki balandžio 1 d. Ankstesnė misija jau nustatė aiškius tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimų modelius. Antroji misija taip pat nustatė rimtų tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimų, ypač Bučos ir Irpino miestuose, kuriuos ji aplankė. Ataskaitose teigiama, kad per konfliktą ne kartą užfiksuotas tikslinis civilių žudymas, prievartavimas, grobimai ir masiniai trėmimai. Pranešimuose nurodoma, kad kankinimų ir netinkamo elgesio požymiai ant nužudytų civilių lavonų taip pat rodo, kad nepaisoma humaniško principo. Paminint Jungtinių Tautų Žmogaus teisių tarybos 52 sesijos ataskaitą, vertinant užfiksuotus atvejus, Komisija taip pat padarė išvadą, kad Rusijos valdžios institucijos vykdė kankinimus ir žiaurų ar nežmonišką elgesį, o tai yra karo nusikaltimas ir kankinimų bei kitokio žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio draudimo pažeidimas. Be to, tai, kad buvo orientuojamasi į konkrečių kategorijų asmenis ir kad keliuose jų kontroliuojamuose Ukrainos regionuose ilgą laiką buvo nuosekliai naudojami tie patys kankinimo metodai, paskatino Komisiją nustatyti, kad Rusijos valdžios institucijos sistemingai ir plačiai naudojo kankinimus.

Įvertinus pateiktus faktus bei išvadose atspindimą humanitarinio principo Rusijos veiksmuose stoką, galime teigti, kad Rusijos veiksmai Ukrainos teritorijoje yra anti-humaniški, pažeidžia humanitarinį principą bei moralės normas.

3.3. Vertinimas pagal papildomus karinio būtinumo reikalavimus.

Kaip minėjau teorinėje šio darbo dalyje svarbu apsibrėžti ar siekiamas tikslas egzistuoja, egzistavimas, yra objektyviai suvokiamas bei realus, taip pat ar egzistuojantis tikslas karinio pobūdžio. Kariniai tikslai skirstomi į tris kategorijas: (1) su kova susiję,

(2) kovą palaikantys ir (3) kiti. Su kova susiję tikslai reiškia priešojų sunaikinimą arba jų sunaikinimo grėsmę. Kovą palaikantys tikslai reikalauja suteikti priemones arba sudaryti palankias sąlygas. (Pirnie, Gardiner, 1996) Akivaizdu, kad pasirinkta Rusijos priemonė siekti tikslų buvo karinė jėga bei civilių deportacija. Karinė jėga, tiksliau jos naudojimas, yra reglamentuojama Chartijos 2 straipsnio 4 dalyje, kurioje aiškiai draudžiama valstybėms tarptautiniuose reikaluose grasinti ar naudoti jėgą prieš kitos valstybės teritorinį vientisumą, politinę nepriklausomybę arba koku kitu būdu, kuris neatitinka tarptautinės humanitarinės teisės. JT Chartijoje numatyti keli atvejai, kai jėgos panaudojimas yra teisėtas: a) įgyvendinant savigynos teisę pagal Chartijos 51 straipsnį ir b) naudojant kolektyvinę jėgą pagal Saugumo Tarybos rezoliuciją tarptautinei taikai ir saugumui palaikyti ar atkurti. Nėra abejonių, kad teisė į savigyną yra griežtai reglamentuota ir gali būti įgyvendinama tik tam tikromis sąlygomis. Visų pirma pagal JT Chartijos 51 straipsnį valstybė turi teisę į savigyną ginkluoto užpuolimo atveju. Antra, savigyna turi būti neatidėliotina. Išplečiant šio teisinio instituto sampratą paminėsiu ir mūsų nacionalinėje teisėje suformuotą sampratą, Lietuvos karinės jėgos naudojimo statuto 2 straipsnio 2 dalyje "karinės jėgos panaudojimas" apibrėžiamas kaip individualių ir kitų ginklų, specialiųjų priemonių, sprogmenų ir karinės technikos panaudojimas Statute nustatytais atvejais ir tvarka, kaip nurodyta toliau akivaizdus ketinimo panaudoti ginklus išreiškimas ir demonstravimas, specialiąsias priemones, sprogmenis ir karinę įrangą. Antrasis galimas karinės jėgos panaudojimo būdas, reglamentuotas Chartijos VII skyriuje, jame nurodoma, kad naudojant karinę jėgą galima pagal Saugumo Tarybos rezoliuciją tarptautinei taikai ir saugumui palaikyti ar atkurti. Taigi, Chartijos VII skyriuje nustatyta, kada JT Saugumo Taryba gali nuspręsti dėl jėgos panaudojimo ir konkretaus jo laipsnio. (Vitkauskaitė-Meurice, Bandza, 2013) Atsižvelgiant į antrąją galimą opciją, vargu ar JT saugumo taryba būtų priėmusi Rusijos prašymą šiuo klausimu, kadangi akivaizdu, kad Rusija tik būtų bandžiusi absurdišku tikslu siekti savo politinių interesų.

Todėl remiantis šiomis dvejomis opcijomis, Rusijos tikslas nėra nei vienas iš nurodytų, todėl jis prieštarauja tarptautinei humanitarinei teisei.

Identifikavus, kad Rusijos tikslo siekimo priemonė – teroristiniai metodai, vertėtų priminti, kad Rusijos veiksmai pažeidė karinio būtinumo bendruosius reikalavimus imponuojamus tarptautinės humanitarinės teisės principuose, todėl ir tikslo siekimo priemonės nėra atitinkančios šiai teisės disciplinai.

Taigi, vertinant visumą akivaizdu, kad priemonės kurių buvo imtasi nieko bendro su tikslu neturėjo, todėl Rusijos pasirinktos priemonės nebuvo grindžiamos reikalingumu pasiekti tikslą. Rusijos pasirinkta priemonė nebuvo pateisinama pagal tarptautinę humanitarinę teisę, nes valstybė neturėjo leidimo pradėti ginkluotą konfliktą ir nei jos pasirinktos priemonės nei tikslas neatitiko tarptautinės viešosios teisės ir tarptautinės humanitarinės teisės normų.

4. M. Kvedaravičiaus mirtis Ukrainoje. Kvalifikavimas pagal tarptautinę humanitarinę teisę.

Karo Ukrainoje metu 2022 m. galimai balandžio 2 d. mirė garsus Lietuvių tautybės režisierius, Vilniaus universiteto docentas M. Kvedaravičius. Režisierius savo darbais ne kartą šlovino Lietuvos vardą bei laimėjo ne vieną nacionaliniu bei tarptautiniu mastu vertinamą apdovanojimą. Nuo pat studentavimo laikų M. Kvedaravičius domėjosi religija, teise bei politika, vėliau dėstė jų teorijos kursus, tyrė dingusių ir kankintų žmonių istorijas. Nuo 2011 m. kūrė filmus apie karus bei jų įtaką užpultoms teritorijoms, taip nuo 2015 m. režisieriaus gyvenimo kelias susijungė su Ukrainoje tuo metu vykusia neteisybe pradėjus filmuoti pirmąją dalį filmo-ese „Mariupolis“, kuriame pagrindinis dėmesys buvo skiriamas pavaizduoti karo laukimą ir kasdienybę kare, filmas buvo išleistas 2016 m. Antroji šio filmo dalis „Mariupolis 2“ atvaizdavo visą Ukrainos karo pradžią, deja šio filmo režisieriui užbaigti pačiam nepavyko, nes karo metu buvo pagrobtas bei sušaudytas rusų karių, filmo medžiaga kartu su jo kūnu į Lietuvą buvo pargabenti jo sužadėtinės, kuri vardan jo atminimo filmą užbaigė. Minimas filmas tapo vizualiu įrodymu ateities kartoms apie vykstančią neteisybę, kas įrodo, kad M. Kvedaravičius mirė mums palikdamas svarbų istorinį įrodymą ateities kartoms, todėl čia kyla klausimas, o ką mes kiekvienas galime padaryti dėl šio tiek nusipelnusio ir per greitai mus palikusio asmens.

Kadangi tarptautinės humanitarinės teisės šaltiniuose yra įtvirtintos nuostatos, susijusios su karo nusikaltimais, nusikaltimais žmoniškumui ar genocidą, kurie gali įvykti kaip ginkluotojo konflikto padariniai nusikaltimus, tarptautinė baudžiamoji teisė suteikia tarptautinei humanitarinei teisei galimybę įgyvendinti asmenų atsakomybę net tuo atveju, jeigu valstybė, tiesiogiai atsakinga už pažeidėjų persekiojimą, to nedaro. Taigi, Ženevos konvencijų pažeidimai yra glaudžiai susiję su universaliosios jurisdikcijos principu, pagal kurį asmenį už tokią veiką gali teisti bet kuri valstybė, net jeigu ji su ta veika neturi tiesioginių sąsajų. Ženevos konvencijos įtvirtina tris pagrindines pareigas, padedančias įgyvendinti atsakomybę: pirma, valstybės konvencijų dalyvės yra įpareigosotos priimti

atitinkamus vidaus įstatymus, antra, jos įpareigotos ieškoti bet kokio asmens, kaltinamo sunkiais pažeidimais, trečia, įpareigotos tokius asmenis arba bausti, arba išduoti (Žilinskas, Marozas, 2016, p. 310-311). Remiantis tuo, kad Romos statuto 8 straipsnyje kaip vienas iš karo nusikaltimų yra tyčinis nužudymas bei rimti karo įstatymų ir papročių pažeidimai nurodo, kad tiesiogiai karo veiksmuose nedalyvaujančių civilių tyčinis užpuldinėjimas taip pat traktuojamas kaip karo nusikaltimas, Lietuva remdamasi universalios jurisdikcijos principu, jau yra pradėjusi ikiteisminį tyrimą prokuratūroje. Prokuratūra spaudai nurodė, kad ikiteisminis tyrimas pradėtas įvertinus, jog Ukrainoje vykdomos humanitarinės teisės draudžiamos karinės atakos prieš civilius žmones. Remiantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7 straipsnio, 10 punktu asmenys atsako pagal baudžiamąjį kodeksą už tarptautinėse sutartyse numatytus nusikaltimus dėl teroristinių veiksmų, nesvarbu, kokia jų pilietybė ir gyvenamoji vieta, taip pat nusikaltimo padarymo vieta, vertėtų paminėti ir 100 straipsnį, kuriame nurodoma atsakomybė už tarptautinės teisės numatytą draudžiamą elgesį su žmonėmis, kas šiuo atveju M. Kvedaravičiaus mirties atsakomybės atžvilgiu taip pat tinka.

Atsižvelgus į tarptautinės teisės reguliavimą, 1949 m. Ženevos konvencijos 3 straipsnis draudžia bet kuriuo metu ir bet kurioje vietoje smurtą prieš gyvybę ir asmenį, ypač bet kokio pobūdžio žmogžudystes asmenų, kurie aktyviai nedalyvauja karo veiksmuose. Nors pagrindinė atsakomybė už mirties tyrimą tenka valstybei, kurioje mirė arba buvo rastas aukos kūnas, visos valstybės, Europos konvencijos dėl žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose konvencijos šalys yra įpareigotos teikti pagalbą tyrimą atliekančiai valstybei, kai ta valstybė kreipiasi su teisiniu prašymu, taip pat ir tada, kai įrodymai yra jos jurisdikcijoje. Šiuo atveju Lietuva pradėjusi tyrimą savo šalyje jį vykdo remdamasi dvišale sutartimi su Ukraina, kadangi jos teritorijoje M. Kvedaravičius buvo nužudytas, pažeidimai dėl netinkamų karinių veiksmų bei akivaizdžių tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimų jau yra sprendžiami. Paminint procesą, Lietuva pradėjusi tyrimą prijungia savo įrodymus prie jau ruošiamos Ukrainos byloje prieš Rusiją dėl karinės agresijos ir žmogaus teisių pažeidimų, kas įrodo tarptautinės teisės galią sprendžiant tokio pobūdžio nusikaltimus, kad vertinama ne tik taro dviejų šalių vykstančio karo konflikto vertinimas, bet ir kiekvienos demokratiškos šalies individualios žalos vertinimas, kaip ir šiuo atveju.

Taip pat vertėtų paminėti, kad remiantis Ženevos konvencijos I protokolo 17 straipsnio, II protokolo 20 straipsnio bei kitų, suponuojamą reguliavimą, pagarba ir

saugumas yra reglamentuojamas ne tik gyviesiems, tačiau suponuoja ir pareigą gerbti mirusiųjų kūnus, elgtis su jais pagarbiai. Minimo režisieriaus M. Kvedaravičiaus kūnas buvo tiesiog išmestas, giminės informuotos nebuvo apie kūno buvimo vietą (režisieriaus sužadėtinė pati atliko kūno paiešką, kad režisieriaus kūnas būtų sugražintas į Lietuvą), daiktai saugojami taip pat nebuvo, nors visus šiuos paminėtus aspektus aprašo tarptautinės humanitarinės teisės normos, kas pagrindžia, kad žala daroma Rusijos veiksmy yra ne tik apsiribojant gyvaisiais.

Apibendrinama, galiu teigti, kad net ir tokioje plačioje byloje, kiekvienas asmuo ar šalis nėra pamiršta ir dėl to yra imamasi tam tikrų veiksmy. Su liūdesiu paminėdami tautiečio netektį akivaizdžiai matome, kokie operatyvūs veiksmai iš Lietuvos pusės yra atliekami bei kokią jėgą šalims teikia bendradarbiavimas ir kasdieną tobulėjanti tarptautinė humanitarinė teisė.

Išvados

1. Kadangi karinio būtinumo principas pasitarnauja ginčijant ginkluotos karinės jėgos naudojimą, jei įrodoma, kad smurtas ar naikinimas buvo nereikalingas, kai taikiny s ar aukos nėra susieti su konkrečiu kariniu tikslu, neproporcingas atsižvelgiant į karinį pranašumą ir civiliams padarytą žalą, atakoje nebuvo atskiriam kariniai ir civiliniai objektai bei buvo siekiama skleisti terorą tarp gyventojų. Nereikalingo smurto ir naikinimo reikalavimas yra išreiškiamas karinės būtinybės principo, kad veiksmai, kurių imamasi turi būti būtini, kariniam tikslui pasiekti, neproporcingumas vertinant galimas žalas, suponuoja proporcingumo principo turinį, taikinių neskyrimas ar ginklų pasirinkimas, kurie neužtikrina galimybės atskirti taikinius, įvardijama kaip atskyrimo principas, o draudimas imtis tokių veiksmų, kurie sieja baimę, skleidžia terorą ir sukelia nežmogiškas kančias suponuoja humaniškumo principą. Remiantis tuo galima teigti, kad karinio būtinumo reikalavimai yra kildinami iš tarptautinės humanitarinės principų visumos.
2. Atskyrimo principo problematika pasireiškia tuo, kad objekto tikslas ir naudojimo paskirtis karo metu gali pasikeisti, t. y. po karinės operacijos ir jos veiksmų planavimo, kas įtakoja, kad karinio veiksmo planavimo dieną objektas buvo identifikuojamas kaip karinis, o karo metu kaip civilinis, todėl net ir taisyklingai iš anksto pasiruošus bei atskyrus taikinius yra įmanoma pažeisti atskyrimo principą. Tuo tarpu proporcingumo principo problematika pasireiškia tuo, kad turi būti vertinamas ryšys tarp teisėto destruktivaus poveikio ir nepageidaujamo šalutinio poveikio, kuris yra nepaskaičiuotos rizikos padarinys, tačiau kiekvieno asmens priimančio sprendimus, nes vertinimas vyksta per jo vertybes ar susiklosčiusią situaciją, konkrečios proporcingumo apskaičiavimo formulės ar sampratos nėra ir net negali būti, tiek dėl individualumo, tiek dėl vertybių pokyčių laike.
3. Humaniškumo principas pažeistas, kadangi Rusijos valdžios institucijos vykdė kankinimus ir žiaurų elgesį prievartaudami, deportuodami bei kitaip žemindami Ukrainoje esančius asmenis, todėl remiantis tarptautinės teisės normomis šie veiksmai yra traktuojami kaip karo nusikaltimas ir kankinimų bei kitokio žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio draudimo pažeidimas. Būtinumo principas pažeistas, nes „ginkluoto konflikto atveju vienintelis teisėtas karinis tikslas yra susilpninti kitų konflikto šalių karinį pajėgumą“, Rusija vykdydama įsiveržimą negalėjo remtis karinio būtinumo principu, kadangi pati pradėjo karinius veiksmus, kurie nebuvo nei būtini ar proporcingi. Atskyrimo ir proporcingumo principų taip pat nebuvo laikomasi, nes

Rusijos ginkluotosios pajėgos vykdė atakas prieš civilius gyventojus ir civilinius objektus, rinkosi vykdė karines atakas visiškai neskirstydamos objektų, žuvo daug civilių, ko pasėkoje buvo padaryta neproporcinga žala. Atsižvelgiant į pateiktą principų analizę karinio būtinumo reikalavimų laikytasi nebuvo.

4. Priemonės reikalingumas pasiekti tikslą yra vertinamas per konkretaus bei akivaizdžiai svarbaus tikslo egzistavimą, kurio siekiama priemonėmis, kurios pačios nėra per daug žalingos, yra tikslingiausios ir veiksmai žalingumu nepranoksta pačio tikslo ar priešingos kariaujančiosios šalies veiksmų. Rusija rinkdamasi teritorijas, kur atlikti karinius veiksmus bei kokias priemones naudoti (oro atakos, įranga, kuri neatlieka taikinio atskyrimo funkcijos) pažeidė proporcingumo bei atskyrimo principus, kadangi ginkluotųjų pajėgų atakos vyko aplink itin pavojingus visuomenei objektus, kaip elektrinės, taikomasi į kitus itin saugomus objektus, kaip mokyklos ar ligoninės, todėl galime teigti, kad atakos buvo neproporcingos ir suprantamos kaip karo nusikaltimas, nes dėl pasirenkamų taikinių bei nevykdant jų atskyrimo žuvo daug civilių.
5. JT Chartijoje numatyti keli atvejai, kai jėgos panaudojimas yra teisėtas: a) įgyvendinant savigynos teisę pagal Chartijos 51 straipsnį ir b) naudojant kolektyvinę jėgą pagal Saugumo Tarybos rezoliuciją tarptautinei taikai ir saugumui palaikyti ar atkurti. Remiantis tuo, kad Rusijos tikslai nėra identifikuojami pagal dvi pateiktas opcijas, galima teigti, kad tikslas nėra atitinkantis tarptautinei humanitarinei teisei.
6. Lietuva remdamasi universalios jurisdikcijos principu įtvirtintu Ženevos konvencijoje, kadangi civilio nužudymas yra traktuojamas, kaip karo nusikaltimas ši jurisdikcija sudaro galimybę pradėti veiksmus net ir šaliai, kuri tiesiogiai nėra susijusi su kare dalyvaujančiomis šalimis, kaip šiuo atveju Lietuva yra pradėjusi ikiteisminį tyrimą dėl M. Kvedaravičiaus nužudymo. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 100 straipsnyje, nurodoma atsakomybė už tarptautinės teisės numatytą draudžiamą elgesį su žmonėmis, todėl atsakomybė yra taikoma tiek pagal tarptautinės humanitarinės teisės aktus tiek pagal nacionalinius.

Šaltinių sąrašas:

Teisės norminiai aktai

Tarptautinės konvencijos, rekomendacijos ir kt.:

- 1) Ženevos konvencijų Papildomas protokolas dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolas) (1977), *Valstybės žinios*, 2000, 63-1909.
- 2) Ženevos konvencija dėl civilių apsaugos karo metu (1949), *Valstybės žinios*, 2000, 63-1908.
- 3) Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas, priimtas 1998 m. liepos 17 d. Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotųjų atstovų konferencijoje, skirtoje Tarptautinio baudžiamojo teismo įsteigimui (1998), *Valstybės žinios*, 2003, 49-2165.
- 4) 1954 metų Hagos konvencijos dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu Antrasis protokolas (1999), *Valstybės žinios*, 2002, 13-478.
- 5) Jungtinių Tautų Chartija (1945), *Valstybės žinios*, 2002, 15-557.

Konstitucija, kodeksai, įstatymai:

- 6) Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.
- 7) Lietuvos Respublikos karinės jėgos naudojimo statuto patvirtinimo įstatymas (2000), *Valstybės žinios*, 35-974

Specialioji literatūra:

Knygos:

- 8) Žilinskas J., Marozas T. (2016). Tarptautinė humanitarinė (ginkluotojo konflikto) teisė, Vilnius: Registrų centras.
- 9) Henckaerts J. ir Doswald-Beck L. (2005). Customary International Humanitarian Law. Volume I: Rules. Cambridge, University Press.
- 10) Didžiojo Lietuvos etmono Jonušo Radvilos Mokomasis pulkas. (2020). „Lietuvos kareivio knyga“, Krašto apsaugos ministerija: Vilnius.
- 11) Pirnie B. ir Gardiner, S. B. (1996) An Objectives-based Approach to Military Campaign Analysis, RAND CORP SANTA MONICA CA.
- 12) Dunbar N.C.H. (1952) Military Necessity in War Crimes Trials, British Yearbook of International Law, Vol. 29.

Teismų praktika:

- 13) Beit Sourik Village Council v. The Government of Israel, HCJ 2056/04, Israel Supreme Court, 2004 m. gegužės 30 d.
- 14) International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia 2007 m. gegužės 9 d. sprendimas byloje Prokuroras v. Blagojević & Jokić IT-02-60.

Kiti šaltiniai:

- 15) Moussa, J. (2008). Can jus ad bellum override jus in bello? Reaffirming the separation of the two bodies of law, Volume 90 Number 872
- 16) Sassoli, M. (2004). Legitimate Targets Of Attacks Under International Humanitarian Law.
- 17) Hayashi, N. (2010). Requirements of Military Necessity in International Humanitarian Law and International Criminal Law.
- 18) Visuotinė Lietuvių Enciklopedija, Rusijos karinė invazija į Ukrainą. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/rusijos-karine-invazija-i-ukraina/>
- Hausle, K. ir Drazewska, B. (2022) How does international law protect Ukrainian cultural heritage in war? Is it protected differently than other civilian objects? British Institute of International and Comparative Law, Prieiga per internetą: <https://www.biicl.org/blog/37/how-does-international-law-protect-ukrainian-cultural-heritage-in-war-is-it-protected-differently-than-other-civilian-objects>
- 19) Jungtinių tautų Žmogaus teisių taryba (2023) 52 sesijos ataskaita, Prieiga per internetą: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G23/001/41/PDF/G2300141.pdf?OpenElement>
- 20) Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija, (2022-2023) ataskaitos. Prieiga per internetą: <https://www.osce.org/osce-in-ukraine>
- 21) Carnahan, B. (1998) Lincoln, Lieber and the Laws of War: The Origins and Limits of the Principle of Military Necessity. American Journal of International Law, 92(2)
- 22) Vitkauskaitė-Meurice, D. ir Bandza, M. (2013) Tarptautinių operacijų teisinio reglamentavimo ypatumai.

- 23) United Nations War Crimes Commission (1947) Law Reports Of Trials Of War Criminals , His Majesty's Stationery Office. Prieiga per internetą: <https://www.legal-tools.org/doc/78737e/pdf>
- 24) Luban, D. (2013) Military Necessity and the Cultures of Military Law. Leiden Journal of International Law 26. Prieiga per internetą: https://www.usna.edu/Ethics/_files/documents/publications/Military%20Necessity%20published.pdf
- 25) Bill, B. (2009) The Rendulic 'Rule': Military Necessity, Commander's Knowledge, And Methods Of Warfare. Yearbook of International Humanitarian Law, 12, doi:10.1017/S1389135909000051
- 26) The United Nations War Crimes Commission, (1949) List (Hostages Trial) case, US, Military Tribunal at Nuremberg, Law Reports of Trials of War Criminals, vol. VIII. Prieiga per internetą: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Holocaust/Hostages-Trial.pdf>
- 27) Galutinė NATO peržiūros komiteto ataskaita prokurorui (1999). „Bombardavimo kampanija prieš Jugoslavijos Federacinę Respubliką“. Prieiga per internetą: <https://www.icty.org/en/press/final-report-prosecutor-committee-established-review-nato-bombing-campaign-against-federal>
- 28) Trial of Gunther Thiele and Georg Steinert (U.S. Military Comm'n 1945). Prieiga per internetą: <https://www.legal-tools.org/doc/ed1d0b/pdf/>

Santrauka

Šiame darbe yra analizuojama karinio būtinumo samprata bei kartu su juo sąveikaujantys tarptautinės humanitarinės teisės principai – atskyrimo principas, kuris svarbus skiriant objektus, proporcingumo principas, kuris įpareigoja atsižvelgti į galimą žalą bei humaniškumo principas, kuris nurodo, kad veiksmai, kurių imamasi neturi pažeisti žmogaus prigimtinių teisių. Šių principų visuma sudaro karinio būtinumo reikalavimus. Atsižvelgiama į principų platesnę analizę, per jų išaiškinimą teismų praktikoje, kadangi aiškinamasi karinio būtinumo reikalavimai bei kaip priešinga šalis gali bandyti savo veiksmus juo pateisinti, kada galima juos pateisinti ir kaip teismas vertina įvairius argumentus, kuriais siekiama interpretuoti analizuojamus principus savo veiksmų pateisinimui. Ypatingas dėmesys skiriamas karo Ukrainoje analizei bei jame matomais tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimais, kurie kvalifikuojami pagal darbe aiškinamus principus bei reikalavimus.

Remiantis galutine NATO peržiūros komiteto ataskaita prokurorui „Bombardavimo kampanija prieš Jugoslavijos Federacinę Respubliką“ bei kita teismų praktika, išskiriami esminiai aspektai susiję su pasirinktais tarptautinės humanitarinės teisės principais. Pasitelkiant literatūrą išaiškinamos idėjos apie karinį būtinumą bei jo reikalavimų specifiškumą.

Aprašoma lietuvių tautybės režisieriaus mirtis, jos kvalifikavimas remiantis tarptautine humanitarine teise ir nacionaline teise (universalios jurisdikcijos principas).

Summary

This paper analyses the concept of military necessity and the principles of international humanitarian law that interact with it - the principle of distinction, which is important for the distinction of objects, the principle of proportionality, which obliges to take into account the potential harm, and the principle of humanity, which stipulates that the action taken must not violate the natural rights of the individual. These principles together constitute the requirements of military necessity. The broader analysis of the principles is taken into account, through their interpretation in case law, as the requirements of military necessity are clarified, as well as how the opposing party may attempt to justify its actions on the basis of these principles, when they may be justified and how the court assesses the various arguments that seek to interpret the principles analysed in order to justify its actions. Particular attention is paid to the analysis of the war in Ukraine and the violations of international humanitarian law that can be seen in it, which are qualified according to the principles and requirements interpreted in the work.

Based on the final report of the NATO Review Committee to the Prosecutor on the "Bombing Campaign against the Federal Republic of Yugoslavia" and other case law, key aspects are highlighted in relation to the chosen principles of international humanitarian law. The ideas of military necessity and the specificity of its requirements are clarified through the literature.

The death of the Lithuanian director is described, as well as its qualification under international humanitarian law and national law (principle of universal jurisdiction).